

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu

Bakalářská práce

Naděžda Družinina

Soužití křesťanů a muslimů v současném Jordánském království

Coexistence of Christians and Muslims in contemporary Jordan

Praha 2022

Vedoucí práce PhDr. Mgr. Viktor Bielický, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány, práce nebyla předložena v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 06.08.2022

Naděžda Družinina

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Mgr. Viktoru Bielickému, Ph.D. za odborný dohled, cenné rady, připomínky a zejména za čas, který mi v průběhu psaní této práce věnoval.

Abstrakt

Cílem mé bakalářské práce je prozkoumání soužití menšinové křesťanské komunity s muslimskou většinou v současném Jordánském Hášimovském království. Práce je rozdělena do třech rovin, v kterých se zaměřím na předpoklady k pokojnému soužití dvou náboženských komunit. Lze se domnívat, že práva na svobodné vyznání víry a náboženské vzdělání zakotvené v jordánské ústavě z roku 1952 a také specifické uspořádání jordánské společnosti, které má rysy společnosti kmenové, vytváří předpoklad k pokojnému soužití křesťanů v zemi s majoritním muslimským obyvatelstvem.

K prokázání či vyvrácení tohoto předpokladu mi poslouží následující výzkumné otázky. Jaké právní postavení mají křesťané v Jordánsku *de iure* a *de facto*? Jaká je jejich role v politickém systému? Jaké jsou příčiny toho, že v Jordánsku obyvatelé dvou odlišných náboženství dokáží soužít bez větších excesů na rozdíl od jiných zemí Blízkého východu? Jakým problémům čelí jordánská křesťanská komunita?

Klíčová slova: křesťané v Jordánsku, práva křesťanů v Jordánsku, křesťané v jordánské politice, křesťansko-muslimské vztahy, náboženské menšiny na Blízkém východě

Abstract

The goal of my bachelor's thesis is to investigate the coexistence of the Christian minority community and the Muslim majority in the contemporary Hashemite Kingdom of Jordan. Divided into three parts, the work focuses on the prerequisites for the peaceful coexistence between these two communities.

It can be assumed that the right to free belief and religious education enshrined in the Jordanian constitution from 1952, as well as the specific organization of Jordanian society, which features certain aspects of a tribal society, facilitate the peaceful coexistence of Christians in a country with a majority Muslim population.

To prove or disprove this assumption, I focused on the following research questions. What is the legal status of Christians in Jordan de facto and de iure? What is their role in the political system? What are the reasons that in Jordan, unlike other countries in the Middle East, the inhabitants of two different religions are able to coexist without major conflict? And finally, what problems does the Jordanian Christian community face?

Key words: Christians in Jordan, Christian rights in Jordan, Christians in Jordanian politics, Christian-Muslim relations, religious minorities in the Middle East

Obsah

Úvod	6
1.1. Poznámka k přepisu arabštiny	11
První rovina: historický přehled	12
2.1. Budování státu a role křesťanů v něm	12
2.2. Společenské uspořádání	15
Druhá rovina: vztah stát-církev	18
3.1. Křesťanská komunita	18
3.2. Křesťanská osídlení	20
3.2.1 al-Karak a Mādaba	20
3.2.2. al-Fuḡaiṣ a as-Salt	22
3.3. Právní status	24
3.4. Mezináboženský dialog	27
Třetí rovina: zkušenost	31
4.1 Identita	31
4.2. Pocit bezpečnosti	34
4.2.1. Případ sektářského násilí	35
4.3. Školství	36
4.4. Alkohol	38
4.5. Důvody k nespokojenosti	41
4.5.1. Rodinné právo smíšených sňatků	42
4.5.2. Dědictví	43
4.5.3. Moje matka je Jordánka	44
Závěr	46
Bibliografie	49
6.1. Primární zdroje	49
6.2. Sekundární zdroje	50
6.3. Internetové zdroje	52
6.4. Rozhovory	55

Úvod

Při mém studiu v Jordánsku jsem zaznamenala velkého množství kostelů napříč hlavním městem, což mě přivedlo k uvažování o aspektech života křesťanské komunity v této zemi. Je běžné, že v neděli člověk je probuzen zvony z kostelů a hned poté se rozezní volání k modlitbě (‘aḏān) z mešity, což odkazuje na společnou tradici soužití dvou komunit. Osobní zkušenost mě přivedla k výzkumnému tématu mé bakalářské práce.

Křesťanství se na Blízkém východě v posledních dekadách setkala s ohrožením ze strany států a radikálů. Křesťané čelí pronásledování, vypalování kostelů či sektářským vraždám, obzvláště se to dotýká Koptů v Egyptě, kteří představují nejpočetnější komunitu křesťanů v celém regionu Blízkého východu. Investigativní dokumentární film “*The Last Prayer*” zachycuje skutečnost a názory akademiků a církevních hodnostářů o černém období úpadku křesťanství na Blízkém východě. Hovoří o proměně společnosti, kde nejen egyptští křesťané se necítí bezpečně ve své zemi, ale taktéž iráčtí a syrští křesťané byli donuceni opustit své domovy. Libanon, který dlouho představoval “vzor sektářského soužití”, v dnešní době již není tak úspěšným příkladem.¹ Ale jedna země představuje výjimku na Blízkém východě, kde jsou mnohem menší projevy násilí vůči křesťanům. Jordánští křesťané nikdy nečelili náboženskému pronásledování či útlaku ze strany státu. Jordánsko dle slov bývalého premiéra Fajšala al-Fājize je vzorem soužití, tolerance a rovnosti mezi všemi členy jordánské společnosti.²

Tato bakalářská práce se zaměřuje na křesťanskou komunitu v Jordánsku a soužití této menšinové komunity s většinovou muslimskou komunitou. Jordánské království představuje výjimku v současném arabském světě v postavení křesťanů z hlediska rovnosti a bezpečnosti, která si zaslouží pozornost akademiků a veřejnosti.

---

¹ Dokumentární film “*The Last Prayer - Christians in the Middle East*”.

² „Jordan is a Model of Coexistence”, Jordan News, viděno 4. července 2022.

Lze se domnívat, že udělení jordánského občanství křesťanům v době Emirátu Zajordánsko (1921-1946), právo na svobodné vyznání víry zajištěné v Ústavě a specifické uspořádání jordánské společnosti, vytváří předpoklad k pokojnému soužití mezi muslimy a křesťany v dnešním Jordánsku. K prokázání či vyvrácení této hypotézy budu zkoumat předpoklady k stabilnímu soužití dvou náboženských komunit, postavení křesťanů ve společnosti de iure a de facto a představím některé potíže, s kterými se potýká křesťanská komunita.

Rozdělila jsem práci do tří rovin, skrze které sleduji pozici křesťanské komunity ve společnosti.

První rovina je reprezentována historickým vývojem soužití těchto komunit v nově vznikajícím národním státu Zajordánsko. Věnuji se obecně vzniku nové politické entity se zaměřením na roli a integraci křesťanů ve společnosti v období Emirátu Zajordánsko. Jeden z faktorů, který se domnívám, že přispívá ke stabilitě soužití, je kmenové uspořádání společnosti, kterému je taktéž věnovaná pozornost v této části.

Druhá rovina je koncipovaná jako vztah stát-církev v kontextu současného Jordánského hášimovského království. Tato rovina vymezuje, kdo jsou členy křesťanské komunity, jaká města jsou nejvýznamnější pro křesťanství v Jordánsku, jaká práva poskytuje stát náboženské menšině a dotýkám se i tématu mezináboženského dialogu. Tato část představuje snahu státu a královské rodiny o udržení rovnosti a stability soužití mezi komunitami z teoretického hlediska.

Třetí rovina se zakládá na zkušenosti křesťanů ohledně pocitu rovnosti z praktického hlediska. Začínám tématem jordánské identity, která je důležitá pro porozumění některých obecných rysů jordánské společnosti a zároveň slouží jako pojítka mezi kapitolami této části. Kapitoly jsem rozdělila do dvou podkategorií. První se týká aspektů, které představují vstřícnost a respekt vůči křesťanské komunitě ze strany státu (školství, alkohol). V rámci druhé podkategorie, která se naopak dotýká vybraných negativních aspektů pro život křesťanské společnosti v Jordánsku, pojednávám o ekonomické migraci, dědictví a dětí bez národnosti.

Metodologie této práce je založená na studiu dostupné literatury za použití deskriptivní metody. Pracovala jsem s primárními zdroji jako Základní zákoník, jordánská ústava z roku 1952, webové stránky jordánského statistického úřadu, ministerstvo vnitra, celní úřad, jordánské trestní právo, zákon o opojných lihovinách, zákon o osobním statusu, zákon rady křesťanských denominací. Tyto zdroje jsem četla v arabském originálu. Sekundární literatura se skládá z knih, akademických článků, reportů neziskových organizací a internetových zdrojů.

Publikace, které jsem využívala nejvíce pro pokrytí a lepšímu porozumění tématu jsou *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan* v editaci P. R. Kumaraswamy,³ v které jsem primárně pracovala s kapitolami od Nanneke Wisman,⁴ Mirandy Langley,⁵ Paula Esbera,⁶ Alexandra Bligha a Gadi Hitmana.⁷

Paolo Maggiolini je akademik, který se zaměřuje ve svých výzkumech na náboženství a politiku Blízkého východu se zaměřením na křesťanství, národní identitu a mezináboženské vztahy.⁸ Pracovala jsem s jeho třemi publikacemi *Minorities and State-Building in the Middle East: The Case of Jordan*,⁹ *Christian Churches and Arab Christians in the Hashemite Kingdom of Jordan*¹⁰ a *Transjordan During the Nineteenth Century*.¹¹

Dalším autorem je Géraldine Chatelard, francouzská akademička, která se zaměřuje na křesťanství v Jordánsku. Pracovala jsem s její příspěvkem *The Constitution of Christian Communal Boundaries and*

---

³ Kumaraswamy, P. R., ed., *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan* (Singapore: Springer Singapore, 2019).

⁴ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, v *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, ed. P. R. Kumaraswamy (Singapore: Springer Singapore, 2019).

⁵ Langley, Miranda, „Minorities“, v *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, ed. P. R. Kumaraswamy (Singapore: Springer Singapore, 2019).

⁶ Paul Esber, „Citizenship“, v *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, ed. P. R. Kumaraswamy (Singapore: Springer Singapore, 2019).

⁷ Bligh, Alexander a Hitman, Gadi, „Composite Nationalism Re-Visited“, v *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, ed. P. R. Kumaraswamy (Singapore: Springer Singapore, 2019).

⁸ „Paolo Maggiolini“. ISPI, viděno 4. srpna 2022.

⁹ Maggiolini, Paolo a Ouahes, Idir, ed., *Minorities and State-Building in the Middle East: The Case of Jordan* (Cham: Springer International Publishing, 2021).

¹⁰ Maggiolini, Paolo, „Christian Churches and Arab Christians in the Hashemite Kingdom of Jordan: Citizenship, Ecclesiastical Identity and Roles in the Jordanian Political Field“, *Archives de Sciences Sociales Des Religions*, č. 171 (1. září 2015): 37–58.

¹¹ Maggiolini, Paolo, „Transjordan During the Nineteenth Century: Reconsidering the Relation Between Arab Tribes and Christian Religious Communities: Transjordan During the Nineteenth Century . . .“, *Digest of Middle East Studies* 20, č. 1 (březen 2011): 65–83.

*Spheres in Jordan*¹² v *Journal of Church and State* vol. 52, a také článkem pro *Migration Policy Institute*¹³, který mi poskytl inspiraci ke zkoumání, zda je Jordánsko opravdu útočištěm pro uprchlíky.

V únoru roku 2022 jsem podnikla cestu do Jordánska a rozhodla se využít této příležitosti a spojit se se členy křesťanské komunity. Tato práce je založená na studiu literatury, nejedná se o terénní výzkum. Rozhovory, které se uskutečnily v neformálním prostředí, mi pomohly lépe porozumět situaci křesťanské komunity a navedly mě k tématům, kterým se věnuji v třetí části této práce.

Setkala jsem se s pěti křesťany (4 muži, 1 žena), s kterými jsme hovořili na téma křesťanství v Jordánsku, jejich pocit bezpečí a rovnosti v zemi, co je tíží a co naopak těší. Patří do různých věkových kategorií, jiných denominací a sociálních postavení. Tyto rozhovory v rámci práce slouží jako osobní zkušenost lidí žijících v Jordánsku. Nejedná se o reprezentativní vzorek respondentů, proto jsem informace negeneralizovala, ale spíše představuji názor určitých lidí, který může (ale také nemusí) být shodný s dalšími členy komunity.

---

¹² Chatelard, Géraldine, „The Constitution of Christian Communal Boundaries and Spheres in Jordan“, *Journal of Church and State* 52, č. 3 (1. červen 2010): 476–502.

¹³ Chatelard, Géraldine, „Jordan: A Refugee Haven“, migrationpolicy.org, viděno 11. dubna 2022.

1.1. Poznámka k přepisu arabštiny

Transkripce arabských výrazů, vlastních jmen a místních názvů se řídí níže uvedenou tabulkou pro přepis arabštiny. U výrazů, kde se člen určitý „al-“, asimiluje k následujícím souhláskám (tzv. sluneční souhlásky – např. an-Nimrī), v přepisu tuto asimilaci důsledně respektuji. Jména arabských autorů, z jejichž děl v práci cituji, uvádím ve formě, která je uvedena v díle samotném (např. Mohanna Haddad). V češtině zavedená vlastní jména a místní názvy užívám v souladu s českým územ (např. Hášimovci, Ammán).

Konsonantní grafémy			
ء	'	غ	<i>ǧ</i>
ب	<i>b</i>	ف	<i>f</i>
ت	<i>t</i>	ق	<i>q</i>
ث	<i>ṭ</i>	ك	<i>k</i>
ج	<i>dž</i>	ل	<i>l</i>
ح	<i>ḥ</i>	م	<i>m</i>
خ	<i>ch</i>	ن	<i>n</i>
د	<i>d</i>	ه	<i>h</i>
ذ	<i>ḏ</i>	و	<i>w</i>
ر	<i>r</i>	ي	<i>j</i>
ز	<i>z</i>	Vokály	
س	<i>s</i>	اَ	<i>a</i>
ش	<i>š</i>	اُ	<i>u</i>
ص	<i>ṣ</i>	اِ	<i>i</i>
ض	<i>ḏ</i>	اَ	<i>ā</i>
ط	<i>ṭ</i>	اِ	
ظ	<i>ẓ</i>	اُو	<i>ū</i>
ع	'	اِ	<i>ī</i>

První rovina: historický přehled

Muslimské a křesťanské kmeny sdílely společný prostor na území dnešního Jordánska dříve, než došlo k vzniku národního státu. Křesťanské kmeny byly součástí lokální kmenové politiky, zcela integrovány do mezikmenových vztahů.¹⁴ Kmenovému uspořádání společnosti se věnují v druhé kapitole této části, neboť domnívám se, že se jedná o jeden z faktorů, jenž ovlivňuje klidné soužití i v současnosti. První kapitola této části je věnována budování národního státu, institucionální proměně společnosti a roli křesťanské komunity. Tento historický přehled začínám od doby příchodu rodiny Hášimovců.

2.1. Budování státu a role křesťanů v něm

Tato část slouží jako přehled o procesu vytváření národního státu v čele s rodinou Hášimovců se zaměřením na postavení křesťanů v něm. Cíl tohoto přehledu je poukázat na vytváření vztahu stát-církev, který se projevuje v současnosti.

Jordánsko jako stát vzniká po první světové válce, kdy západní velmoci v rámci Sykes–Picotovy dohody z roku 1916 rozdělily území Blízkého východu na správní celky. Spojené království spravovalo mandát Palestina (*al-ʿintidāb al-brīṭānī ʿala Filasṭīn*), kam patřilo i Zajordánsko (*ʿImārat šarq al-ʿUrdunn*), které v porovnání s Palestinskými územími mělo velkou autonomii.¹⁵

Za účelem vytvoření nového státu do území Zajordánska byla dosazena rodina Hášimovců z kmene Kurajšovců z oblasti Hidžázu. Proklamují, že jsou přímými potomky islámského Proroka Muhammada.¹⁶ Původ rodiny Hášimovců sloužil jako argument pro legitimizaci nároku emíra

---

¹⁴ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation“, str.26.

¹⁵ Ouahes, Idir, „Minoritisation and the State-Societal Balance of Forces in Transjordan (1920–1946): British, Bedouin, Hashemite and Circassian Relations“, str.61.

¹⁶ Bailey, B.J., a Bailey, J.M., „Jordan“, str.176.

‘Abdallāha I. vládnout na území Zajordánska. Emirát Zajordánsko existoval v letech 1921-1946 a představoval zcela nový politický celek.

Emír ‘Abdallāh I. měl před sebou velký úkol zformovat stát tam, kde žádný neexistoval, vytvořit instituce a stmelit společnost. Musel vytvořit politický útvar, který by byl respektovaný a legitimní v očích místních kmenů, které se dělily na beduíny (*badu*) a městské a venkovské obyvatelstvo (*ḥaḍarī*). Díky tomu, že sám emír pocházel z kmene, věděl, na jaké aspekty bylo třeba odkazovat, tj. kmenová a islámská identita, lokální kmenová politika a kmenová loajalita.¹⁷ Ze své rodiny Hášimovců vytvořil “nad-kmen”, který měl legitimitu k vůdcovství díky vazbě k Prorokovi, i přesto nebyl nadřazený.¹⁸ Projevuje se to například v oslovování, jak píše Oudat a Alshboul “[Kráľ] *Ḥusajn je oslovován svým prvním jménem, když navštívuje Beduínská tábořiště; je s ním jednáno jako s prvním mezi rovnými než jako s králem*”,¹⁹ úcta a rovnost jsou důležitými aspekty pro arabskou společnost.

V rámci budování státu nebyly křesťanské kmeny opomenuty, nýbrž představovaly důležitou náboženskou skupinu, která přispěla k vybudování moderního státu.²⁰ Křesťané jsou dlouhodobou součástí území, přispěli v období národního obrození (*nahḍa*) k rozvíjení arabského humanismu a nacionalismu, z jejich řad vyšla řada předních vědců a literátů napříč územím Levanty.²¹

Hášimovci sice obhájili svoji autoritu skrze islámskou identitu před muslimskými kmeny, ale museli získat si důvěru minorit. Arméni, Čerkesové a Čečenci představovali etnickou minoritu, arabští křesťané a arménští křesťané tvořili náboženskou minoritu.²² Odhaduje se, že v 20. a 30. letech dvacátého století křesťané tvořili kolem 10% společnosti.²³ Sčítání lidu z roku 1933 uvádí, že na

---

¹⁷ Oudat, M.A., a Alshboul, Ayman, „Jordan First”: Tribalism, Nationalism and Legitimacy of Power in Jordan” 18, č. 1 (2010): 32, str.69.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, str. 71.

²⁰ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation”, str.28.

²¹ El Hassan Bin Talál, „Křesťané v moderním arabském světě”, v *Křesťanství v Arabském světě* (Pavel Mervart, 2017).”, str.84.

²² Langley, Miranda, „Minorities”, str. 74.

²³ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation”, str.26.

území Zajordánska žilo necelých šest tisíc Čerkesů, avšak zastoupení dalších etnických minorit není dohledatelné.²⁴ V rámci budování státu bylo třeba vytvořit zákon, který definuje, jaká práva nemuslimové ve společnosti mají.

V roce 1928 emír ‘Abdallāh I. vydal *al-Qānūn al-’asāsī* neboli „Základní zákoník“, který představoval mezník obzvláště pro křesťany v emirátu, jelikož reprezentoval začátek institucionální změny. Udělení statusu občana křesťanům poskytlo příležitost k jejich účasti na chodu a budování státu v administrativních institucích.²⁵ Právní vztah mezi muslimy a nemuslimy byl ustanoven v článku č. 5 jako rovnocenný před zákonem bez rozdílu rasy, náboženství či jazyka.²⁶ I přesto, že státním náboženstvím je stanoven islám, křesťanům byla zajištěna svoboda vyznání a praktikování víry, taktéž byla poskytnutá možnost zakládání vzdělávacích zařízení.²⁷

Po vymezení práv občanů, následoval úkol propojit a zkoordinovat silné lokální kmenové politiky na jednotnou národní úroveň. Z tohoto důvodu vznikla legislativní rada (*al-madžlis at-tašrī’ī*) a Základní zákoník v ní zaručoval dvě místa pro zástupce minorit (*’aqallījāt*).²⁸ Taktéž vznikly takzvané náboženské soudy (*maǰālīs at-ṭawā’if ad-dīnīja*),²⁹ které se věnovaly soudnímu právu ve věcech manželství, věna, rozvodu apod. pro obyvatele, kteří nevyznávají islám.

Průnik do státní správy poskytl minoritě jistotu jejich pozice a šanci k vytvoření užšího vztahu se státem a centrální moci.³⁰ Vztah stát-církev se utužoval také díky působení křesťanské komunity ve veřejné sféře v sociálních službách.³¹ Křesťanské misie byly první, kdo založil vzdělávací a zdravotnické instituce v Jordánsku. V této oblasti se rozvíjely i v pozdějších letech. Jako příklad může sloužit nemocnice Luzmila v Ammánu zřízené melkitskou církví v roce 1948.³²

---

²⁴ Langley, Miranda, „Minorities“, str.75.

²⁵ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation“, str.33.

²⁶ Základní zákoník z roku 1928, článek č.5.

²⁷ Tamtéž, článek č.10 a 14.

²⁸ Tamtéž, článek č.25.

²⁹ Tamtéž, článek č.35.

³⁰ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation“, str.46.

³¹ Tamtéž, str.51.

³² Tamtéž.

Základní zákoník byl počátkem ukotvení právního vztahu mezi majoritou a minoritou, se vznikem nezávislého Hášimovského království v roce 1946 právě tento zákon posloužil jako základ pro vytvoření ústavy.

V roce 1946 vzniká nezávislé Jordánské Hášimovské království, jejíž identita je popsána v kapitole 4.1., sociální a právní postavení křesťanské menšiny je definováno dále v kapitolách 3.1. a 3.3.

2.2. Společenské uspořádání

Tradiční arabské uspořádání společnosti je reprezentováno životem v kmenech (*qabīla*), který se dále dělí na klany (*‘ašīra*), pod-klany a samotné rodiny (*‘ā’ila*). Tribalismus se projevuje v jednotě příslušníků kmene než v individualitě. V kmenech existuje určitá patriarchální hierarchie, která staví na úctě a loajalitě.

Jedná se o zvyk arabské společnosti, který platí pro muslimské i křesťanské kmeny, které žily a sdílely společné hodnoty. Mezikmenové aliance bez rozdílu na náboženství, byly důležitým aspektem k udržení soudržnosti a mezikmenové spolupráce.³³ Kmeny, které sdílely společný prostor a obchodovaly spolu, věděly, kdo je příslušník, které víry.³⁴ Víra byla málokdy záminkou k nepokojům, zatímco sociálně politický faktor a faktor moci ano. *“Jestli budu požádán o pomoc od muslima z kmene, s kterým žijeme už po staletí, tak bez váhání pomůžu svému bližnímu. Je vlastně pro mě více bratrem než křesťan ze severu”*³⁵ uvedl Jazan, který pochází ze známého křesťanského kmene Ḥaddādīn z al-Karaku. Poukazoval tímto výrokem na mezikmenovou solidaritu.

V moderní společnosti jen malé procento obyvatel Blízkého východu žije nadále tímto způsobem, kdežto Jordánsko představuje zvláštní případ. Společnost se modernizovala a urbanizovala

---

³³ Oudat, M.A., a Alshboul, Ayman, „Jordan First”: Tribalism, Nationalism and Legitimacy of Power in Jordan”, str. 65.

³⁴ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation”, str.27.

³⁵ Jazan D. Ḥaddādīn, Ammán, 10.02.2022.

a tribalismus se přesunul do abstraktní podoby. Zůstává v mentální rovině, lidé si nadále jsou vědomi kmenové solidarity a jejích hodnot. Původ (*nasab*) a příslušnost ke kmeni hraje velkou roli ve společnosti. Projevuje se to například v termínu *wāṣṭa*, což je možné přeložit jako protekce. *Wāṣṭa* je koncept využití soukromých spojení, nejčastěji s rodinnými příslušníky, pro osobní pokrok a zisk. *Wāṣṭa* je člověk-prostředník na pozici, která může urychlit byrokratický proces například k získání pracovní pozice, víza nebo “ztracení” pokuty.³⁶ *Wāṣṭa* představuje moderní koncept kmenové loajality v moderním světě, který je zároveň překážkou v rozvoji spravedlivé společnosti a ekonomiky založené na konkurenci.

V rurálních oblastech tribalismus přetrvává až do dnes, muslimská společnost je zde mnohem konzervativnější, a naopak jako kdyby zapomněla na dlouhodobé soužití s křesťanskými kmeny. Tato společnost je mnohem méně vstřícná a tolerantní vůči jinému náboženství.³⁷

Vznik Emirátu Transjordánsko pod britskou mandátní správou představoval velkou změnu pro región a pro jeho obyvatelé. Stali se součástí nového národního státu, který se musel změnit z života v kmenech a kmenové politiky na urbánní společnost s národní politikou. Než k tomu došlo v roce 1946, kdy vzniklo nezávislé Jordánské království, tak emír ‘Abdallāh I. se snažil sjednotit obyvatelé Emirátu a integrovat je do jedné společnosti. Dokladem toho je Základní zákoník, který se stal vzorem pro budoucí ústavu. Místní křesťanské kmeny dostaly možnost se podílet na procesu budování státu skrze státní administrativu či sociální instituce. Jelikož tyto arabští křesťané obývají toto území již dlouhodobě, mezikmenové a mezináboženské obchody a aliance byly standardní praktikou na území dnešního Jordánska.

Kapitola o společenském uspořádání je obrazem, jak funguje arabská společnost v Jordánsku. Jak muslimové, tak i křesťané jsou Arabové se stejnou kulturou a hodnotami, náboženství nepředstavovalo hlavní faktor pro mezikmenovou spolupráci. Proto je možné se domnívat, že stabilita

---

³⁶ George, Alan, *Jordan: Living in the Crossfire* (Zed Books, 2005), str.69

³⁷ United Nations High Commissioner for Refugees, „Jordan: Situation and Treatment of Christians; State Protection and Support Services“, Refworld, viděno 11. duben 2022.

na mezináboženské úrovni v Jordánsku je funkční právě díky dlouhodobému soužití na základě kmenových aliancí nehledě na víru.

Druhá rovina: vztah stát-církev

Tato část práce je věnována křesťanské menšině v rovině stát - církev v současnosti, blíže popisují kdo spadá do této komunity, jaká práva a jistoty mají v rámci ústavy a v politickém životě. Velký význam mají křesťanská osídlení, ať už z historického hlediska či současného, jimž je také věnována kapitola, kde skrze vývoj křesťanského působení na území popisují i významnost těchto měst. Cílem této části je vysvětlit fungování minority v muslimském většinovém prostoru. Taktéž jedná kapitola je věnována mezináboženskému dialogu, jelikož Jordánsko v arabském světě představuje velmi aktivní zemi, která se tomuto tématu věnuje.

3.1. Křesťanská komunita

Populace Jordánska v roce 2021 je odhadovaná na 11 milionů,³⁸ z nichž přibližně 97% obyvatel jsou muslimové, v převážné většině sunnité.³⁹ Zbývající část obyvatelstva tvoří křesťané, buddhisté a další. Odhaduje se, že křesťanská menšina tvoří kolem 2,1% populace,⁴⁰ kdežto v 50. letech tvořili 10% populace⁴¹ a v sčítání lidu z roku 1995 4,2%.⁴² Tento pokles souvisí s menší porodností v křesťanských rodinách v porovnání s muslimskými a také s častou emigrací z ekonomických důvodů.

Mezi církve s největším zastoupením patří historicky nejstarší církve, které na území Jordánska působily, těmi jsou Řecká ortodoxní církev a Katolická církev.⁴³ Mezi další vládou uznané denominace patří Řecko-katolická (melkitská) církev, Arménská apoštolská církev, Koptská církev, Anglikánská církev, Evangelická luteránská církev, Maronitská katolická církev, Církev adventistů

---

³⁸ Jordánský statistický úřad, počet obyvatel, tabulka 2.1.

³⁹ „Jordan“, in *The World Factbook* (Central Intelligence Agency, 5. červenec 2022).

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Chatelard, Géraldine, „The Constitution of Christian Communal Boundaries and Spheres in Jordan“, str.476.

⁴² Fargues, Phillipe, „The Arab Christians of the Middle East“, v *Christian Communities in the Arab Middle East*, ed. Andrea Pacini (Clarendon Press, 1998), str.61.

⁴³ Castellino, Joshua a Cavanaugh, Kathleen A, „Non-Muslim Religious Minorities“, v *Minority Rights in the Middle East*, First edition (Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2013), str.112.

sedmého dne a Syrská pravoslavná církev.⁴⁴ Avšak na území Jordánska působí i další církve, které nemají státní uznání a jsou registrovány jako asociace, vztahují se na ně stejné svobody a práva, kromě možnosti zakládat vzdělávací instituce a náboženské soudy. Do této skupiny uznaných církví patří Baptisté, Mezinárodní společenství Božích sborů, Christian and Missionary Alliance, Svobodná evangelická církev a Církev Nazarénská.⁴⁵ Mezi poslední skupinu patří denominace, které nejsou uznány vládou a nejsou registrovány, avšak mají dovoleno konat bohoslužby. Patří sem Svědkové Jehovovi a Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů.⁴⁶ Tato poslední skupina patří mezi méně oblíbené církve i mezi křesťany, protože praktikují proselytismus a snaží se přesvědčit ke konverzi nejen muslimy, ale hlavně křesťany jiných denominací.

Křesťané jsou zcela integrovanými občany, kteří i přes svůj malý počet mají velkou reprezentaci nejen v parlamentu, ale obecně na vysokých pozicích. Uvádí se, že křesťanští podnikatelé tvoří údajně až 30% jordánské ekonomiky.⁴⁷ Jsou přítomni ve všech sférách veřejného života. V parlamentu mají zajištěno 9 křesel, navíc je ještě vyčleněno 15 křesel pro ženy,⁴⁸ což může jejich počet navýšit. Taktéž mají vysoké posty v armádě⁴⁹ i na královském dvoře, jako lékaři či poradci. *“Můj partner ve firmě (Bassām at-Talhūn⁵⁰ - pozn. N. D.) je vysoce postavená osobnost a rozhodl se pracovat se mnou, protože ví, že jsme (křesťané - pozn. N. D.) zodpovědnější ve své práci. [...] Obecně situace pro nás je dobrá, máme podporu státu, dobré pracovní pozice a vlivné osobnosti. Křesťané produkují lídry, potřebujeme čelní představitele, kteří přispívají k stabilitě, vědě a politice.”⁵¹*

Mezi další vlivné osobnosti z řady křesťanů mohou zmínit Marwāna al-Mu‘aššira, který působil jako ministr zahraničí v letech 2002-2004 a poté na rok byl vicepremiérem.⁵² Soukromý lékař

---

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“., str. 82.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Raheb, Mitri a Lamport, Mark A., „Israel, Palestine and Jordan“, v *The Rowman & Littlefield Handbook of Christianity in the Middle East* (Rowman & Littlefield, 2020), str.508.

⁴⁸ „Jordan“, in *The World Factbook* (Central Intelligence Agency, 5. červenec 2022).

⁴⁹ Castellino a Cavanaugh, „Non-Muslim Religious Minorities“, str.113.

⁵⁰ Ministr spravedlnosti v letech 2013-2021.

⁵¹ Jazan D. Ḥaddādīn, Ammán, 10.02.2022.

⁵² Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, str.84.

krále ‘Abdallāha II. je Rāmī Farrādž. Současný velvyslanec v Izraeli Ġassān al-Madžālī taktéž křesťan na vysoké pozici a je pozorovatelná velká důvěra od krále, vzhledem k tomu, v jaké zemi zastává svoji funkci. Křesťané zastávají vysoké pozice i v soukromém sektoru, v médiích i na akademické půdě.⁵³ A samozřejmě řada nemocnic a jiných zdravotnických zařízení a vzdělávacích institucí, které křesťanské misie zde založili, představují velký prostor pro uplatnění pro křesťany. Pozice, které naopak nemohou křesťané zastávat z důvodu, že jsou určeny pouze pro muslimy, jsou post krále, premiéra, šéfa policie a nejvyšší pozice v armádě.

3.2. Křesťanská osídlení

Cílem této kapitoly je představit významnost křesťanské komunity pro společnost skrze vybraná města, která jsou významnými centry pro křesťanství v současnosti.

Zrod křesťanství na území Svaté země zahrnuje i území moderního Jordánského království. Proto v této oblasti nalezneme křesťanská osídlení a vesnice, která později přerostla v města, kde i v současnosti žije velké procento křesťanského obyvatelstva. Mezi tato sídla patří Mādaba, as-Salt, al-Karak, al-Fuḡaiṣ, Džeraš, ‘Adžlūn, Umm al-Džamal, al-Ḥuṣn, Mafraq a další.⁵⁴ Podrobněji bych se chtěla podívat na první čtyři zmíněná města, jelikož představovala významná křesťanská centra, než tuto roli převzal Ammán.

3.2.1 al-Karak a Mādaba

Al-Karak, město nacházející se jižně od Ammánu v blízkosti Mrtvého moře, se svojí významnou dominantou jednoho z největších křižáckých hradů v regionu Blízkého východu, hraje velkou roli pro křesťanství v moderním Jordánsku.

Al-Karak patří k městům, kde křesťané a muslimové žili bok po boku. Existovaly mezi nimi společné aliance, obchodování, ale i případné konflikty. Avšak vesměs to byl fungující vztah mezi kmeny. Polovina 19. století přinesla změnu tohoto soužití, do al-Karaku přišla katolická misie

---

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Langley, Miranda, „Minorities“, str.76.

zaštitěná Latinským patriarchátem v Jeruzalémě.⁵⁵ Byly založeny křesťanské instituce jako jsou zdravotnická a vzdělávací zařízení, což samozřejmě mělo za výsledek zlepšení životních podmínek v oblasti.⁵⁶ To se týkalo převážně kmenů, které konvertovaly ke katolicismu. Tento pozitivní pokrok přinesl zároveň i negativní důsledky. Vznik nových institucí pro křesťanskou komunitu zatřásl s předchozí mezikmenovou rovnováhou a vyvolal vnitřní konflikt, který vedl k nepřetržitým bojům a potyčkám.⁵⁷ Tento rozpor se neprojevoval jen na rovině křesťané – muslimové, nýbrž nové misionářské instituce rozdmýchaly skrytý antagonismus i mezi křesťany samotnými. Všechny výše zmíněné důvody přispěly k exodu tří křesťanských kmenů (dva katolické a jeden vyznávající řecké pravoslaví) do Mādaby.⁵⁸

Mādaba zažila své zlaté období v době Byzantské říše, dokladem toho může být i mozaika z 6.století v byzantském kostele sv. Jiřího,⁵⁹ která byla znovuobjevená až v roce 1884.⁶⁰ Sedmé století neboli období islámské expanze, reprezentovalo zlomový okamžik pro město, jež ovládly beduínské kmeny a na dlouhou dobu Mādaba byla jakoby vymazaná z dějin. Až rok 1880 oživuje toto město příchodem křesťanských kmenů z al-Karaku (jak je zmíněno výše), které se zde usídlují.⁶¹

Znovuzrození biblického města je zásluhou Latinského patriarchátu v Jeruzalémě, který se tím veřejně pyšnil, jelikož se jednalo o novou, čistě křesťanskou vesnici.⁶² Mādaba se tak stala důkazem úspěšné katolické misionářské činnosti na Východním břehu Jordánu. Nové osídlení umožnilo latinskému patriarchátu ovládat zcela křesťanský prostor v Jordánsku, který představoval první krok k rozšíření se po zbytku území.⁶³ Tímto se Mādaba stala symbolem křesťanské tradice na území Jordánska, která je zde zachovaná do dnešních dnů v podobě řady kostelů. I přesto, že nejsou dostupné aktuální oficiální statistiky, Mādaba je stále silně obývaná křesťany.

---

⁵⁵ Maggiolini, Paolo, „Transjordan During the Nineteenth Century“, str.66.

⁵⁶ Tamtéž, str. 67.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, str. 68.

⁵⁹ Tamtéž, str.65.

⁶⁰ Bailey, B.J a Bailey, J.M, „Jordan“, str.174.

⁶¹ Maggiolini, Paolo, „Transjordan During the Nineteenth Century“, str.70.

⁶² Tamtéž, str.79.

⁶³ Tamtéž.

3.2.2. al-Fuḡaiṣ a as-Salt

Mezi další významná střediska křesťanství patří as-Salt a al-Fuḡaiṣ, obě tato města patří k nejstarším osídlením Jordánska. Ve městech existovala velká křesťanská komunita, která žila společně s muslimy.

As-Salt byl malým městečkem, kde bok po boku žili křesťanské a muslimské kmeny tradičním způsobem života.⁶⁴ Stejně jako v Mādabě příchod křesťanské misie v 19. století posloužil k postupné proměně.⁶⁵ Z hlediska urbanistického se zde rozvíjí infrastruktura a as-Salt se stává prestižním městem. Katolická misie se stala zakladatelem vzdělávacích institucí v Jordánsku. Právě v as-Saltu v roce 1871 je založená první škola pod latinským patriarchátem v Jeruzalémě.⁶⁶ Až o 52 let později v roce 1923 (1925 otevření) emír ʿAbdallāh I. zakládá první státní střední školu.⁶⁷ A od této doby zakládání vzdělávacích institucí jak státních či soukromých v as-Saltu, tak i v zbytku země jen vzkvétalo.

Al-Fuḡaiṣ patří mezi další města s velkým zastoupením křesťanů, v době nadvlády Osmanské říše se jednalo čistě o křesťanskou vesnici, společně s Mādabou reprezentovali dva výjimečné celky na území Zajodánska.⁶⁸ V roce 1885 zde latinský patriarchát založil svoji druhou střední školu.⁶⁹ Existuje určitá představa o tom, že se nemovitosti v al-Fuḡaiṣu prodávají a pronajímají pouze křesťanům,⁷⁰ čímž si křesťané udržují svůj silný status v tomto dvacetitisícovém městečku pouhých dvacet kilometrů od Ammánu. Zeptala jsem se ʿAšrafa, co si o této představě myslí: *“Je to pravda, víš, al-Fuḡaiṣ má unikátní atmosféru, kterou si chceme (křesťané –pozn. N. D.) zachovat. A vlastnictví*

---

⁶⁴ Haddad, Mohanna, „Detribalizing´ and ‚Retribalizing´“, *The Muslim World* 82, č. 1–2 (duben 1992): 67–89, str.70.

⁶⁵ „150 years of ‚mission´ of Catholic schools in Jordan“, Agenzia Fides, viděno 28. března 2022.

⁶⁶ „Madāris al-baṭṛīkīja al-lāṭīnīja: madrasa lāṭīn as-Salt 1869“, viděno 24. března 2022.

⁶⁷ „Qīṭā`a at-t`alīm“, Mi`awījat ad-dawla al-`urduunnīja, viděno 28. března 2022.

⁶⁸ Maggiolini, Paolo, „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation“, str.26

⁶⁹ „Al-Fuḡaiṣ: ḥadīṯ aš-šawq... `īqūnat al-muḥibbīn 10“, Al Rai Newspaper, viděno 17. července 2022.

⁷⁰ „Jordan Tour: A Christian Town“, *The Christian Century*, viděno 3. února 2022.

nemovitostí je cesta, jak si to místo tady udržet".⁷¹ Al-Fuḡaiṣ je také znám pro své vánoční trhy a stromeček, kam za sváteční atmosférou se sem sjíždějí i křesťané z okolí.⁷²

---

⁷¹ 'Ašraf Ḥidžāzīn, Ammán 10.02.2022.

⁷² „Fuheis Prepares to Welcome Christmas", Jordan Times, viděno 3. února 2022.

3.3. Právní status

Arabští křesťané v Jordánsku jsou neoddělitelnou součástí země již od doby, kdy na tomto území žádný stát neexistoval. Jejich význam a integrovanost se snažím popsat v průběhu celé práce. Během budování zcela nového státu byla potřeba vymezit, kdo jsou občané země a jaká mají práva. Právě tímto prvním dokumentem byl Základní zákoník (*al-Qānūn al-'asāsī*), o němž je zmínka v 1. kapitole. Základní zákoník představoval jakousi proto-ústavu v době britské nadvlády v mandátu Zajordánsko, v roce 1946 Jordánsko získalo nezávislost a přeměnilo se v Hášimovské království. Nový politický útvar vyžadoval změnu v politické sféře a vytvoření ústavy, která byla poprvé sepsaná v roce 1952 a později několikrát upravená v podobě dodatků v letech 2011, 2014, 2016.⁷³

Ústava Jordánského hášimovského království vymezuje stát jako parlamentní konstituční monarchii s dědičným titulem pro královskou rodinu.⁷⁴ Státní náboženství je islám,⁷⁵ král pocházející z hášimovské rodiny musí být muslim. Avšak takové vymezení na začátku ústavy není překážkou pro menšiny na území království, jelikož v ústavě mají definovaná a zajištěna svá práva, která dále představím.

Náboženské menšiny v Jordánsku jsou v ústavě označovány jako *ṭā'ifa*, *ṭawā'if* (denominace), termín, který by preferovali křesťané je *kanīsa*, *kanā'īs* (církev),⁷⁶ protože je přesnější a odráží fakt, že se jedná o křesťany, a ne o další jiné náboženské menšiny.

Všichni občané Jordánského království jsou si rovni před soudem bez rozdílu rasy, jazyka či víry.⁷⁷ Rovnost se projevuje i v garanci práce a vzdělání pro všechny občany a ve stejných příležitostech.⁷⁸ Nejpodstatnější bod pro náboženskou menšinu je článek č. 14, který zajišťuje právo

---

⁷³ Esber, Paul, „Citizenship“, str.185.

⁷⁴ Ústava z roku 1952, článek č.1.

⁷⁵ Tamtéž, článek č.2.

⁷⁶ „Al-wāqī'a al-qānūnī li-l-wudžūd al-masīḥī fi-l-'Urduunn“, Ad-Dustour, viděno 14. prosince 2021.

⁷⁷ Ústava z roku 1952, článek č.6.1.

⁷⁸ Tamtéž, článek č.6.3.

na vyznání víry, která jsou v souladu s královskou rétorikou.⁷⁹ Tam spadají různé církve se statusem “uznané”, “registrované” a “povolené”, o nichž je psáno v kapitole 3.1. Dosud uvedené články ústavy poskytují jistotu, bezpečí a svobodu pro všechny občany v právní rovině. Velký význam to má pro náboženské menšiny, které takové možnosti v některých zemích Blízkého východu nemají. Článek č. 19 poskytuje práva na zakládání vzdělávacích institucí,⁸⁰ a navíc křesťanské soukromé školy mají nárok na své curriculum, které zahrnuje křesťanskou teologii,⁸¹ více k tématu v kapitole 4.3.

Soudní moc v království se řídí občanskými soudy, náboženskými soudy a speciálními soudy.⁸² Náboženské soudy jsou rozděleny do dvou kategorií, soudy dle islámského práva šari‘a pro muslimy a náboženské soudy pro nemuslimy (*madžālis aṭ-ṭawā’if ad-dīnīja*),⁸³ které řeší primárně rodinné právo (manželství, rozvody, péči o dítě atd.) a waqfy (náboženské nadace a charitativní instituce).⁸⁴

V případě sporu mezi křesťanem a muslimem případ spadá pod civilní soud, který rozhoduje na bázi islámského práva. Taktéž v případě krádeže, vraždy a jiných zločinů jsou příslušníci menšin souzeni v civilních soudech.

Jordánsko má dvoukomorový parlamentní systém, který se skládá ze Senátu (*madžlis al-‘a jān*) a Poslanecké sněmovny (*madžlis an-nuwwāb*). Senát obsahuje 65 členů, kteří jsou přímo vybíráni králem na čtyřleté období. Mezi členy současného 27. senátu nalezneme i několik křesťanů, např. Džamīla an-Nimrīho, Ġādu Bašūtī a Hajfu an-Nadždžār.

V poslanecké sněmovně je 130 křesel, z toho 115 je přímo voleno ve volbách. Pro menšiny je rezervováno 12 křesel: 9 pro křesťany a 3 křesla pro Čechy a Čerkesy.⁸⁵ Vzhledem k demografické

---

⁷⁹ Tamtéž, článek č.14.

⁸⁰ Tamtéž, článek č.19.

⁸¹ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, str.88.

⁸² Ústava 1952, článek č.99.

⁸³ Tamtéž, článek č. 104.

⁸⁴ Tamtéž, článek č.109.

⁸⁵ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, str.84.

situaci křesťanů, kteří tvoří pouhých 2,1% populace, představuje 9 jistých míst v poslanecké sněmovně vysoké zastoupení, jež poukazuje na zájem státu na inkluzi křesťanské komunity.⁸⁶

Nové dodatky k ústavě jsou pozitivním politickým krokem ve vnímání státu víc demokratickým směrem. Dodatky zajistily práva a svobody jedince, výkonná moc se přesunula do roviny ochránce těchto práv a svobod, spíše než že by je omezovala.⁸⁷ Jordánsko přijalo mezinárodní úmluvy a dohody o lidských právech,⁸⁸ a proto se v dodatcích objevilo i nově “*zákaz sledování poštovní korespondence, telegramů, telefonů a jakýchkoliv jiných komunikačních prostředků s výjimkou soudního příkazu podle ustanovení zákona.*”⁸⁹ Tato pozitivní změna je sice ukotvená v zákoně, nicméně otázkou je, zda tajná policie (*muḥābarāt*) se řídí zákonem o nesledování a zda obyvatelé země pociťují výše uvedenou svobodu.

Na druhou stranu dodatky “poškodily” vztah občan - stát a otrásly důvěrou obyvatel v jakékoliv politické zřízení, ať už se jedná o vládu, legislativu či soudní moc.⁹⁰ Dlouhodobá ekonomická nestabilita, nespokojené obyvatelstvo, které si během pandemie Covidu-19 muselo vzít půjčky, aby přežilo další krizi, nereagovalo pozitivně na dodatky týkající se pravomocí krále. Jordánsko udělalo krok vpřed a dva kroky vzad novým vymezením, že král může jmenovat a odvolávat pomocí královských dekretů nejvyššího soudce, předseda soudní rady šarī‘ a a další vysoce postavené funkce, aniž by se musel poradit s radou ministrů.⁹¹ Další novela, která vyvolala kritiku ve společnosti, je schválení parlamentem na začátku letošního roku ohledně vytvoření Bezpečnostní rady státu (*madžlis al-’amn al- waṭanī*).⁹² Tato rada bude disponovat širokými politickými a bezpečnostními pravomocemi a jejími členy jsou předseda vlády, šéf armády, ředitelé bezpečnostních

---

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Mohammed Torki Bani Salameh a Azzam Ali Ananzah, „Constitutional Reforms in Jordan: A Critical Analysis: Constitutional Reforms in Jordan”, *Digest of Middle East Studies* 24, č. 2 (září 2015): 139–60, str.149-150.

⁸⁸ Tamtéž, str.146.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Al Naimat, Tareq, „Constitutional Amendments in Jordan”, Carnegie Endowment for International Peace, viděno 14. července 2022.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² „ḥal judžarrid ,madžlis al-’amn al-qawmī bi-l-’Urdunn al-ḥukūma min šalaḥijātihā”, Arabi21, viděno 14. července 2022.

sil, ministr zahraničí a vnitra, a další dva členové, které jmenuje král.⁹³ Obavy, které kritici mají z této rady, jsou takové, že převyšuje moc zákonodárnou a výkonnou, což je porušení ústavy.

Nabízí se otázka, jak moc jsou chování a činy královské rodiny upřímné či strategické. Odpověď na tuto otázku nemám, zmíním jen názor Nāšira. Během rozhovoru o královské rodině a jejich angažovanosti v mezináboženském dialogu řekl: *“Nemůžeš věřit všemu, co říkají. Koukni se na parlament. Je to jen na oko. Ano, máme tam zástupce, ale myslíš, že vskutku jsou schopni dosáhnout nějaké změny? Celé Jordánsko je jen hoax a přetvářka.”*⁹⁴ Jiný protiargument může být, že Jordánsko je “země uprchlíků” a tedy si královská rodina vyhledává oporu v “místních” Jordáncích, proto tak potřebují křesťany.

V posledních letech byl velký nárůst extremistických hnutí, v Jordánsku hlavně Muslimští bratří, kteří by mohli ohrozit stabilitu a postavení křesťanů. Proto i pro samotnou komunitu je lepší si udržovat dobré vztahy s královskou rodinou, která jim poskytuje ochranu.

3.4. Mezináboženský dialog

Ammán se několikrát stal hostitelským městem pro schůze nejvyšších představitelů a akademiků Pravoslavné církve a islámských zástupců, aby jednali o různých tématech týkajících se obou monoteistických náboženství. Není divu, že právě Ammán se stal sídlem těchto mezináboženských dialogů, princ al-Ḥasan bin Ṭalāl nejen pořádal tyto schůzky, ale i sám se jich účastnil, ať už v roce 1988 ve Švýcarsku⁹⁵ či v roce 1989 a 1997 v Istanbulu.⁹⁶ Princ al-Ḥasan bin Ṭalāl je bratrem předchozího krále Ḥusajna a strýcem současného krále ‘Abdallāha II. Byl korunovaným princem, který měl nastoupit po smrti bratra, avšak král Ḥusajn nakonec změnil nástupnickou linii pro svého syna ‘Abdallāha II. Princ al-Ḥasan bin Ṭalāl je symbolem

---

⁹³ Al Naimat, Tareq, „Constitutional Amendments in Jordan“.

⁹⁴ Nāšir Kawār, Ammán, 11.02.2022.

⁹⁵ Papademetriou, George C., „Two Traditions, One Space: Orthodox Christians and Muslims in Dialogue“, *Islam and Christian–Muslim Relations* 15, č. 1 (leden 2004): 55–64, str.57.

⁹⁶ Tamtéž, str.58 a 62.

mezináboženského dialogu v Jordánsku díky jeho aktivní angažovanosti. Svoji znalost v historii i teologii křesťanství představil v knize “Křesťanství v arabském světě”.⁹⁷

Mezi významné nevládní organizace, v kterých se angažuje královská rodina a které propagují a rozvíjí mezináboženský a mezikulturní dialog jsou Královský institut pro mezináboženská studia (*al-ma‘ahad al-malakī li-d-dirāsāt ad-dīnīya*) a Královská akademie pro islámské myšlení (*mu‘ssasat ‘āl al-bajt al-malakīya li-l-fikr al-‘islāmī*). První zmíněna instituce se zaměřuje na “*prosazování lidských a etických hodnot, které přispívají k posilování spolupráce a mezináboženských vztahů, eliminují vzájemné mylné představy o „druhých“ a v konečném důsledku rozšiřují tyto sdílené společné rysy v naději na podporu mírového soužití.*”⁹⁸ Od založení se tato instituce vyvinula z centra pro studium muslimsko-křesťanských vztahů v arabském světě na interdisciplinární instituci pokrývající obory humanitních a sociálních věd v otázkách kulturní interakce.⁹⁹ Předsedou této organizace je princ al-Ḥasan bin Ṭalāl.¹⁰⁰ Druhá zmíněna akademie *‘āl al-bajt* představuje aktivní snahy královské rodiny o udržení mezikulturního a mezináboženského dialogu skrze náboženské vůdce a komunitu.¹⁰¹ Cíl této akademie je poskytnutí prostoru k diskusi současných otázek a problémů mezi muslimskými a křesťanskými intelektuály, poskytnutí prostoru mladým lidem s jejich návrhy na zlepšení sporných otázek a upevnění základů pro soužití mezi muslimy a křesťany, obzvláště v zemích, kde je jedná ze skupin v menšině.¹⁰²

Královská rodina zajišťuje práva svého národa, jak muslimské komunity (*‘umma*), tak i menšin (*‘aqallīyāt*). Dobrým příkladem může být Ammánské poselství krále ‘Abdallāha II., v němž vystoupil proti fundamentalismu a extremismu jakékoliv formy.¹⁰³ Cílem této zprávy bylo poukázání na fakt, že islám je mírumilovný a tolerantní vůči jiným náboženstvím. Arcibiskup Pierbattista

---

⁹⁷ Bin Talāl, El Hassan *Křesťanství v arabském světě*.

⁹⁸ „About RIIFS”, The Royal Institute for Inter Faith Studies, viděno 13. listopadu 2021.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan”, str.89.

¹⁰² „Muslim – Christian Dialogue”, The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, viděno 27. července 2022.

¹⁰³ „The Amman Message”, Amman Message, viděno 13. listopadu 2021.

Pizzaballa označil krále ‘ Abdallāh II. a jeho rodinu titulem “*ochránce svatých míst a jistotou sociálního a náboženského míru v Jordánsku a Palestině*”,¹⁰⁴ díky jejich aktivitě v oblasti ochrany a rozvíjení mezináboženského dialogu. ‘ Abdallāh II. se stal držitelem Templetonovy ceny v roce 2018 za svojí práci v oboru mezináboženského dialogu a šíření islámské tolerance na mezinárodní úrovni.¹⁰⁵ Jordánské království se také může pyšnit návštěvami čtyř papežů (Pavel VI., Jan Pavel II. a Benedikt XVI., František) v roli poutníků na svatá místa, která jsou na území dnešního království.¹⁰⁶

Pozitivní vztah mezi křesťanskou menšinou a státem se projevuje v respektu vůči křesťanským svátkům. Vánoce jsou uznány svátek, kdy celá společnost na jeden den má volno.¹⁰⁷ Velikonoce jsou považovány za svátek pouze pro křesťany, mají nárok na tři dny volna z práce.¹⁰⁸ Dosáhli úspěchu nejen v uznání svátků státem, v Jordánsku se podařilo dohodnout na slavení církevních svátků ve shodných datech, na rozdíl od sousedního Antiochijského patriarchátu, kde se to nezdařilo.¹⁰⁹ Katolická a pravoslavná církev se dohodly, že Vánoce se budou slavit dle katolického kalendáře a Velikonoce podle pravoslavného s platností již od roku 1975.¹¹⁰ Dohody se podařilo dosáhnout na základě tlaků lokálních laiků, kteří chtějí slavit svátky společně nehledě na denominace. Laici “přinutili” církevní hodnostáře přijmout nový standard, že se bude slavit společně, i když datum neodpovídá kalendáři jedné ze stran.¹¹¹ Domnívám se, že důvod k tomu je malá velikost jordánské křesťanské komunity, v porovnání s Libanem či Sýrií (před válkou), proto úspěch dohody na slavení dvou nejpodstatnějších svátků byl dosažitelný.

---

¹⁰⁴ „King Abdullah II Celebrates Christmas Ceremony with the Head of Churches of the Holy Land”, Latin Patriarchate of Jerusalem, viděno 27. července 2022.

¹⁰⁵ Casper, Jayson, „What Jordan’s Evangelicals Think of Templeton Winner King Abdullah’s Interfaith Acclaim”, Christianity Today, viděno 19. července 2022.

¹⁰⁶ Hawari, Zaheer, „Al-masīḥijjūn al-’Urdunnijjūn... ar-ri’āja ar-rūḥijja wa-z-zamanijja lā takfī”, The New Arab, viděno 14. července 2022.

¹⁰⁷ „Džadwal al-’idžāzāt 2022 fi l-’Urdunn”, Mhtwyat, viděno 14. července 2022.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Monika Šlajerová, „Církev v Jordánsku”, v *Palestinská církev dnes: politická a teologická problematika na pozadí situace církví v Sýrii, Libanonu a Jordánsku* (Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009), str.83.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, str.84.

Soužití dvou komunit se projevuje i v otázce významných svátků pro jednotlivá náboženství. Vánoce jsou uznané jako státní svátek a u této příležitosti král ‘Abdallāh II. pravidelně přeje křesťanským spoluobčanům a navštěvuje slavnostní obřady u příležitostí svátku i s dalšími členy rodiny.^{112 113} Vzájemnou toleranci projevuje i křesťanská menšina například tím, že během svatého měsíce Ramadānu na veřejnosti dodržují stejná pravidla jako muslimové, tj. nepijí, nejedí, nekouří během dne.¹¹⁴

Hášimovská rodina hraje významnou roli v mezináboženském dialogu v Jordánsku i mezinárodně. Jejich angažovanost se projevuje v podpoře a zakládání organizací, které tento dialog upevňují a posouvají.

---

¹¹² „King extends best wishes to Christians on occasion of Christmas | King Abdullah II Official Website“, viděno 14. července 2022.

¹¹³ „King, Crown Prince Offer Best Wishes to Christians on Christmas, New Year“, Text, HRH Crown Prince Al-Hussein bin Abdullah II, viděno 14. července 2022.

¹¹⁴ „Masīḥija `urdunnīja: al-ġarb lā ya`arif al-muslim kamā n`arifuhu naḥnu“, Irfaasawtak, viděno 27. července 2022.

Třetí rovina: zkušenost

V této poslední části práce se zaměřím na zkušenost křesťanské komunity skrze téma identity. Nejenže se pokusím o osvětlení komplikovaného tématu národní a osobní identity v Jordánsku, skrze ni se budu věnovat zkušenosti dané komunity z pozitivního hlediska přes školství, pocit bezpečí a téma alkoholu až po problémy, které vyvolávají v menšině pocit nerovnosti a diskriminace.

4.1 Identita

V této kapitole bych se chtěla blíže podívat na identitu Jordánce jako Araba, jako muslima, jako křesťana. Poté bych chtěla v krátkých kapitolách popsat zkušenost křesťanů žijících na území Jordánska, jak pozitiva života v království, tak i negativa. Téma identity má sloužit jako pojítka mezi těmito podkapitolami, protože identita a zkušenost jsou neodlučitelnou součástí jedince.

Založení nové politické entity jako je stát na území vyhraničeném na základě rozhodnutí evropských mocností, přineslo mnoho různých otázek. V první rovině jsem popisovala proces vytváření samotného státu, v této kapitole se zaměřím na proces národní identity. Téma identity v arabském politickém diskurzu používá dva výrazy, těmi jsou *džinsīja* a *muwāṭana*. Oba výrazy mají stejný význam, ale s odlišným kontextuálním odstínem, a proto je důležité zmínit oba termíny. *Džinsīja* v překladu znamená národnost, občanství a označuje tak vztah k národnímu státu.¹¹⁵ Tento termín není spjat s pocitem připoutanosti k území, spíše rozděluje politickou sféru na její členy a nečleny.¹¹⁶ Na občanském průkazů kolonka “státní příslušnost” je pojmenována *džinsīja*, tedy tento výraz zjevně referuje k právnímu a politickému společenství.¹¹⁷ Proto můžeme tento výraz vnímat jako “národní příslušnost”.

---

¹¹⁵ Esber, Paul, „Citizenship“, str.184.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

Muwāṭana taktéž se překládá jako občanství, avšak ve významu individuálního a kolektivního vztahu k území.¹¹⁸ Vychází z kořene w-ṭ-n, který v participiu aktivním (*muwāṭin*) znamená občan. *Muwāṭana* vyjadřuje osobní identitu, vztah k území, kde člověk žije nežli k politické moci.

Takové rozdělení ve vnímání identity - na národní a osobní, je v jordánské společnosti citelné. Při představení člověk často uvede svoji národní příslušnost, kterou mu nadělil stát a svoji osobní identitu: Jordánek - Palestinec, Jordánek ze severu, Palestinec narozený v Jordánsku, Jordánek - křesťan atd. Výraz "Jordánek" (*'Urdunnī*) jako kdyby ztratil význam a představuje pouze *džinsīju* uvedenou na občanském průkazu bez hlubší hodnoty.

Do roku 2016 na občanských průkazech existovala kolonka "náboženství" (*ad-dijāna*), která oznamovala, které náboženství daný jedinec vyznává. Změna vyvolala veřejnou diskuzi a měla své příznivce a odpůrce. Náboženské menšiny se těší z odstranění této kolonky, jelikož to přispívá k jejich rovnosti ve společnosti. Mezi odpůrce patří bývalý poslanec Zakarijā aš-Šajch, který prohlásil, že odstranění náboženství z občanského průkazu je "namířené proti islámu a je pošpinění jordánské státní identity a islámské identity."¹¹⁹ Náboženská příslušnost nezmizela úplně, je schovaná v elektronické formě, ke které mají přístup jen příslušné úřední orgány.

Po nezávislosti Jordánského království v roce 1946 král 'Abdallāh I. potřeboval založit národní identitu a stmelit obyvatelé. Myšlenka jordánské národnosti v té době nebyla přítomná, jelikož samotná královská rodina nepocházela z území, obyvatelé tvořili mozaiku různých skupin - beduíni, Čerkesové, křesťané, později Palestinci. Kromě společného jazyka a tradic nesdíleli stejné území a historii, proto se ideologie státu zakládala na myšlence panarabismu.¹²⁰ 'Abdallāh I. si představoval vytvoření Velké Sýrie, která spojí všechny Arabů Levanty pod Hášimovskou korunou a

---

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ „Limāda šaṭaba al-'Urdunn chānat ad-dijāna min al-hūwīja al-madanīja?", Al-Bawaba, viděno 24. července 2022.

¹²⁰ Bligh, Alexander a Hitman, Gadi, „Composite Nationalism Re-Visited", str. 195.

Jordánsko by bylo její součástí.¹²¹ Hlavní myšlenka, která spojovala nový národ byla tedy založená na snu o Arabském státě nežli na jordánské národnosti.¹²²

Následný král Ḥusajn musel přehodnotit zděděnou ideologii arabismu s přibývající palestinskou populací. Palestinskou otázku na svém území vyřešil označením obou břehů jako jedná země (*al-balad al-wāḥida*) a jedná rodina (*al-‘ā‘ila al-wāḥida*).¹²³ A proto také došlo k změně státní ideologie na “*Všichni, kdo žijí pod Hášimovskou korunou, patří k jordánské politické entitě.*”¹²⁴ Posun v otázce národní identity a ideologie v současnosti je prezentován konceptem ‘Abdallāha II. “Jordánsko především” (*al-‘Urdunn ‘awwalan*). V tomto konceptu se již ztratila jednota s Palestinci, král argumentoval, že “*Jordánsko pro Jordánce, Palestina pro Palestince.*”¹²⁵

Tato nová situace vychýlila imaginární váhy stability, jelikož většina nových uprchlíků jsou taktéž Arabové. Géraldine Chatelard pojmenovala Jordánsko jako “bezpečné útočiště pro uprchlíky”,¹²⁶ tento výraz skutečně zobrazuje realitu, v které se ocitlo Jordánsko. Během konfliktů v sousedních zemích¹²⁷ Hášimovské království vždy ponechalo otevřené hranice a poskytlo azyl ve své zemi. Jordánské útočiště poskytlo bezpečnost novým uprchlíkům, ale zároveň je uvěznilo. Uprchlíci (*lādži ‘ūn*) jsou registrováni jako “hosté”,¹²⁸ čímž je stát staví mimo jordánskou společnost, projevuje se to v nemožnosti vstoupit na pracovní trh legálně a využívání sociálních služeb financovaných státem, tj. zdravotní pojištění, vzdělání a další. Jordánská vláda dává na vědomí, že již neuvažuje o uprchlících jako možných permanentních rezidentech nebo budoucích občanech.¹²⁹ Tito uprchlíci jsou odkázáni na humanitární pomoc a život v uprchlických táborech (*muchajjamāt*). Tito chudáci

---

¹²¹ Tamtéž, str.201.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Oudat, M.A. a Alshboul, Ayman, „Jordan First”: Tribalism, Nationalism and Legitimacy of Power in Jordan”, str.73.

¹²⁴ Bligh, Alexander a Hitman, Gadi „Composite Nationalism Re-Visited”, str.197.

¹²⁵ „Jordan Is Jordan and Palestine Is Palestine, Says King Abdullah”, *Middle East Monitor* (blog), viděno 31. července 2022.

¹²⁶ Chatelard, Géraldine, „Jordan: A Refugee Haven”, migrationpolicy.org, viděno 11. dubna 2022.

¹²⁷ intifády v Palestině, invaze USA do Iráku 2003, občasná válka v Sýrii 2011 a působení dā‘iš v Iráku, občanská válka v Jemenu.

¹²⁸ Bligh, Alexander a Hitman, Gadi, „Composite Nationalism Re-Visited”, str.209.

¹²⁹ Tamtéž.

(*masākīn*), jak jim říkají místní, jsou odkázáni na práci “na černo”, žebráctví či pomoc charitativních nadací a programů od islámské a křesťanské komunity.

Lze se domnívat, že nové přehodnocení politiky národní identity smetlo ze stolu téma křesťanů, protože patří k původnímu obyvatelstvu a silná kmenová loajalita v zemi nepovažuje konfese za překážku. Stát musí řešit jiné problémy jako jsou uprchlické krize, ekonomické problémy, k jejichž řešení naopak křesťany potřebují. Jordánská politická sféra je regulována “autoritářským pluralismem”, který znamená kooperaci mezi režimem a několika elementy a aktéry v sociálně-politickém prostoru,¹³⁰ kam spadají náboženská hnutí a kmenové instituce.

Jordánsko se stalo nejen útočištěm pro uprchlíky, ale i pro křesťany jak místní, tak i ty, co přišli z Palestiny, Sýrie či Iráku. Dāwūd Kuttāb, palestinský žurnalista, v rozhovoru s Christianity Today zmínil, že “*Jordánsko je velmi tolerantní společnost (...), poskytuje pohodlné a bezpečné útočiště pro křesťany a ostatní.*”¹³¹ To může potvrdit jeho dvacetiletá zkušenost života v Jordánsku. Tímto bych chtěla přejít do části o pocitu bezpečí křesťanů v Jordánsku.

4.2. Pocit bezpečnosti

Z osobních konverzací s Jordánci, nehledě na konfesi, vesměs všichni potvrdili, že se cítí bezpečně v zemi. To, co spojuje muslimy a křesťany kromě jazyka a kultury jsou problémy, kterým čelí společně jakožto jordánští občané. Mezi nejvýraznější problém patří ekonomická krize a neschopnost státu v jejím řešení a pomoci občanům.

V článku na téma *Jordánsko jako útočiště pro křesťany* ‘Āṭif Kawār sdělil: “*Pravidla a zákony nediskriminují, větší rozdíl je vnímán mezi Palestinci a Jordánci nežli mezi náboženskými*

---

¹³⁰ Maggolini, Paolo, „Christian Churches and Arab Christians in the Hashemite Kingdom of Jordan“, str.40.

¹³¹ Casper, Jayson, „What Jordan’s Evangelicals Think of Templeton Winner King Abdullah’s Interfaith Acclaim“, News & Reporting, viděno 19. července 2022.

skupinami.”¹³² Vztah jordánského státu ke křesťanské menšině byl označen za “nesmírně tolerantní” a vztah mezi křesťany a muslimy jako “dobrý”.¹³³ Z osobní zkušenosti v rozhovorech o bezpečnosti Bāsīl se vyjádřil, že pocit bezpečí se mění dle oblasti. *“Ammán je velmi liberální, západní město, lidé zde jsou shovívaví, avšak mimo hlavní město situace se mění. Jsou oblasti, kde se necítím dobře, malá města a vesnice, kde žijí konzervativní, nevdělaní lidé a vnímají nás jako vetřelce. Pokud město nemá kostel, to znamená, že tu křesťané nebydleli a nejsou na nás zvyklí.*”¹³⁴

Situaci bezpečnosti bych shrnula jako přívětivou v Ammánu a městech, kde žije velké procento křesťanů (Mādaba, al-Fuḡaiṣ, Mafrāq, al-Ḥuṣn a další). Křesťané na Blízkém východě v posledních dekadách se setkali s násilnými střety a perzekucí, zatímco Jordánsko zažilo mnohem méně náboženských konfliktů a perzekucí vůči náboženským menšinám. Tato skutečnost přispívá k bezpečnosti a stabilitě náboženské menšiny v království.

4.2.1. Případ sektářského násilí

Násilné střety z náboženských důvodů v Jordánsku nejsou časté, ale ani nejsou zcela neexistující.

V roce 2016 byl zavražděn Nāḥīd Ḥattar, jordánský křesťan, spisovatel a žurnalista. V témže roce sdílel na sociální síti Facebook karikaturu zobrazující mrtvého vojáka ISIS v ráji, který leží v posteli s ženami a přikazuje Bohu, aby mu donesl víno a oříšky. Tato karikatura se setkala s negativním ohlasem ve společnosti, Ḥattar argumentoval, že nezesměšňoval Boha, nýbrž představu ISIS o Bohu. Avšak sdílením karikatury dle jordánského trestního práva spáchal zločin *“poškozující národní jednotu a soužití mezi národem” za rozdmýchání sektářských nebo rasových předsudků,*¹³⁵ co skončilo pro Ḥattar a trestem uvěznění. Když šel na své soudní slyšení 25. září 2016, byl zastřelen přímo před soudní budovou islámským extremistou a imámem Rijādem ‘Abdullāhem.

---

¹³² Vela, Justin, „Jordan: The Safe Haven for Christians Fleeing ISIL”, The National, viděno 19. července 2022.

¹³³ Castellino, Joshua, a Kathleen A. Cavanaugh, „Non-Muslim Religious Minorities”, str.112.

¹³⁴ Bāsīl Sahāwne, Ammán, 09.02.2022

¹³⁵ Jordánský trestní zákoník, článek č.150.

Ḥattar byl kontroverzní osoba a velmi angažovaný v politice a jeho názory nebyly přijatelné pro část společnosti.¹³⁶ Karikatura nejspíš přilila olej do ohně jeho kontroverzností. Tato vražda byla akcí skupiny radikálů a projevem jejich nenávisti vůči jinému náboženství,¹³⁷ kterého se obávala křesťanská komunita.¹³⁸

4.3. Školství

V kapitole o městech (viz podkapitola 3.2.) jsem popisovala vznik vzdělávacích institucí na území Jordánska, v části o právech (viz kapitola 3.3) jsem zmínila možnost zakládání náboženských škol, zde bych chtěla mluvit o tomto tématu z hlediska zkušenosti lidí.

Jordánsko disponuje škálou vzdělávacích institucí v státní i soukromé sféře, z které si rodiče vybírají, kam své dítě pošlou. Představím rozdíly mezi těmito dvěma sférami pro křesťanskou menšinu.

Součástí státních vzdělávacích osnov jsou vyučovací hodiny islámu, které jsou povinné pro muslimské studenty, kdežto pro nemuslimské jsou dobrovolné. Student se může rozhodnout, zda bude či nebude hodiny navštěvovat.¹³⁹ Jako náhrada za hodiny islámu bylo dovoleno křesťanským studentům docházet do nedělních škol na výuku křesťanství s tím, že mají omluvený příchod do školy na desátou hodinu ranní místo osmé.^{140 141}

Soukromé školy se taktéž řídí státním curriculumem, a navíc mají možnost přidat výuku náboženství dle uznaných církví.¹⁴² Zde dochází k opačnému přístupu, je přidána výuka o křesťanství

---

¹³⁶ Beaumont, Peter, „Jordanian Writer Shot Dead as He Arrives at Trial for Insulting Islam“, *The Guardian*, viděno 1. srpna 2022.

¹³⁷ Suha Ma'ayeh Foreign Correspondent, „Hundreds Gather for Funeral of Murdered Jordanian Writer“, *The National*, viděno 1. srpna 2022.

¹³⁸ „Al-kanā'is tubdī tachawfahā min tazājid hidžra al-masīḥījīn min al-'Urdunn“, Amman Net, viděno 28. července 2022.

¹³⁹ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, str.87.

¹⁴⁰ Haddad, Mohanna, „Christian Identity in the Jordanian Arab Culture: A Case Study of Two Communities in North Jordan“, *Journal of Muslim Minority Affairs* 20, č. 1 (duben 2000): 137–46, str.144.

¹⁴¹ Pracovní a školní týden je od neděle do pondělí, pátek a sobota jsou dny volna.

¹⁴² Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, str.87.

a jsou vypuštěny přednášky o islámu.¹⁴³ Soukromé školy mají dokonce možnost zavřít v neděli místo soboty.¹⁴⁴ Privátní školy mají velkou prestiž v zemi, poskytují kvalitnější vzdělání. Poprosila jsem 'Ašrafa, otce dvou dětí, aby mi vysvětlil, v čem spočívá "kvalita a prestiž" soukromých škol. Řekl, že výuka je zaměřena na západní způsoby, které rozvíjejí kritické myšlení a cizí jazyky. Taktéž zmínil, že na státních školách se nemluví o historiích křesťanství a o místních křesťanech obecně. Někteří muslimští rodiče buď nevysvětlí či naopak nehovoří hezky o svých spoluobčanech, důsledek toho je, že děti mají dojem, že křesťané jsou cizinci. Z toho pak vzniká nedorozumění a nemístné poznámky, hlavně na sociálních sítích.¹⁴⁵ Podobný názor vyjádřil také arcibiskup Mārūn Laḥḥām během konference "Výzvy, kterým čelí arabští křesťané", jsou, že *"v jordánských školních osnovách chybí přehled o křesťanství před příchodem islámu, což způsobuje, že muslimský student má přesvědčení, že křesťan je člověk odjinud."*¹⁴⁶

Z hlediska vzdělání křesťanská misie v 19. století položila první kámen v zakládání škol, které jsou i dnes vnímány jako nejprestižnější v zemi. V roce 2013 byla založena první křesťanská univerzita v Mādabě American University of Madaba,¹⁴⁷ kde u příležitosti položení základního kamene byl přítomný papež Benedikt XVI.¹⁴⁸ Jedná se o druhou křesťanskou univerzitu ve Svaté zemi po Betlémské univerzitě.¹⁴⁹

Stát se nestal překážkou, nýbrž naopak vyšel vstříc odlišným zvykům mezi dvěma náboženství, například v povolení náhrady výuky islámu za výuku o křesťanské teologii v neděli.

---

¹⁴³ Haddad, Mohanna, „Christian Identity in the Jordanian Arab Culture“, str.144.

¹⁴⁴ Wisman, Nanneke, „Christians in Jordan“, str.87.

¹⁴⁵ 'Ašraf Ḥidžāzīn, Ammán, 10.02.2022.

¹⁴⁶ „Ru'asā' 12 kanīsa fi l-'Urduunn: hunāka tamjīz dīnī jumāras 'alajnā“, Ammon news, viděno 19. července 2022.

¹⁴⁷ „American University of Madaba | Official Site“, viděno 4. srpna 2022.

¹⁴⁸ AsiaNews.it, „American University of Madaba, First Catholic University in Jordan, Inaugurated“.

¹⁴⁹ „Bethlehem University – Enter to Learn, Leave to Serve“, viděno 4. srpna 2022.

4.4. Alkohol

Zamyslíme-li se nad tím, čím vyniká křesťanská komunita v Jordánsku, případně co je charakteristické přímo pro ni, nabízí se několik témat. Z historického hlediska to jsou památky, které souvisí s křesťanstvím (případně s biblickou historií) například Betánie v Zajordání (*al-mağtas*), kde byl pokřtěn Ježíš nebo hora Nebo (*džabal Nībū*), kde měl Mojžíš zjevení o zaslíbené zemi. Ze sociálního hlediska bych zmínila výrobu a prodej alkoholu.

Islám zakazuje konzumaci a práci s alkoholem v muslimské společnosti,¹⁵⁰ což se nevztahuje na křesťanskou komunitu a další nemuslimy. Otevírá se pro ně prostor, kde mají monopol nad produkcí a prodeji alkoholu. Dle jordánského zákona o opojných lihovinách (*qānūn al-musakkirāt*) je nutné získat licenci k prodeji alkoholu (*tarchīš maḥallāt bajʿ al-mašrūbāt ar-rūḥīja*).¹⁵¹ Tato licence se musí každoročně obnovovat a podmínky k jejímu obdržení jsou: jordánské občanství, věk nad 25 let a trestní bezúhonnost.¹⁵² Prodejna s alkoholem musí být vzdálená minimálně 300 metrů od míst uctívání, vzdělávacích institucí a nemocnic.¹⁵³ Po prostudování několika dokumentů, které s tímto zákonem souvisí, nikde jsem nenalezla informaci či upřesnění, že licence je určena pouze pro nemuslimy. Avšak z důvodu, že se jedná o muslimskou zemi, jejíž obyvatelé by neměli s alkoholem pracovat, natož vlastnit obchod s alkoholem, tak je možné se domnívat, že majitelé obchodů s alkoholem jsou křesťané.

Ve společnosti alkohol je tabu, pro muslimskou většinu je zakázaný a zavrhovací. Mohanna Haddad ve své studii argumentuje, že i mezi muslimskou populací jsou alkoholicí, a přesto požívání alkoholu a jeho prodej je křesťanská aktivita a je součástí jejich identity.¹⁵⁴ Případová studie o identitě arabských křesťanů založená na příkladu dvou měst na severu Jordánska, jedno kde

---

¹⁵⁰ Hrbek a Procházka, *Vznešený Korán: komentářem a rejstříkem opatřený překlad významu do jazyka českého*, 2:219.

¹⁵¹ „Taʿlīmāt tarchīš maḥallāt bajʿ al-mašrūbāt ar-rūḥīja bi-l-qārūra wa ʿusus tarchīšihā li-sanat 2010 wa taʿdīlātuhā”, článek č.2.

¹⁵² Tamtéž, článek č.3.

¹⁵³ „Nizām džadīd jaštariṭ tarchīš maḥallāt al-mašrūbāt ar-rūḥīja”, Roya News, viděno 27. července 2022.

¹⁵⁴ Haddad, Mohanna, „Christian Identity in the Jordanian Arab Culture”, str.143.

křesťané jsou v menšině a druhé, kdy se jedná o čistě křesťanskou vesnici, Haddad popisuje, že alkohol je součástí identity místních křesťanů. Jordánsko si nevede statistiky náboženské příslušnosti, údaje ze sčítání lidu poskytují údaje o genderovém a věkovém rozložení napříč gubernoráty. Křesťanské osídlení je možné poznat dle kostelů, ale také dle počtu obchodů s alkoholem. Ve studiích Haddad uvádí porovnání (data odpovídají době vydání studie) města Irbid s 250 tisíci obyvateli a vesnice al-Ḥuṣn s deseti násobně menším počtem obyvatel, v obou osídleních je 5 obchodů s alkoholem.¹⁵⁵ Z toho vyplývá, že tato vesnice je silně osídlená křesťany.

Část společnosti by preferovala absolutní uzavření podniků a obchodů, kde se prodává alkohol, takový názor zastává i bývalý poslanec Aḥmad ar-Raqab.¹⁵⁶

Proces získání licence může být velmi zdlouhavý, například Jazan Karādša, který otevřel první minipivovar, Carakale, v Jordánsku, musel si na svoji licenci počkat dva roky.¹⁵⁷ Se získáním licence mu pomohl rodinný přítel, který pracuje na úřadě,¹⁵⁸ což je příklad toho, jak funguje výše zmíněná wāṣṭa v Jordánsku. Wāṣṭa představuje problém a řešení jordánské byrokracie, nastavuje nespravedlivý systém a zároveň, pokud člověk má kontakty na správném místě, ulehčuje proces. Alan George ve své knize definuje wāṣṭu tak, že *“je to zároveň rakovina v srdeční soustavě a lepidlo, které ji drží dohromady.”*¹⁵⁹

Založení pivovaru je finančně nákladná záležitost, s čímž Jazanovi pomohl jeho otec, jedná se totiž o rodinu, která pochází z velkého kmene, který se v 19. století přesunul z al-Karaku do budoucí Mādaby s dalšími dvěma kmeny, jak je vzpomínáno výše (viz podkapitola 3.2.1.).

V jednom rozhovoru Jazan prozradil, že začal vařit pivo doma na zahradě u rodičů, což bylo nelegální.¹⁶⁰ Dle zákona o opojných lihovinách je jasně definováno, že pracovat s touto tekutinou smí

---

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ „New Regulations for Liquor Store-Licensing in Jordan“, viděno 21. července 2022.

¹⁵⁷ „A Beer Pioneer Launches Jordan’s First Microbrewery“, Los Angeles Times, viděno 27. července 2022.

¹⁵⁸ Elizabeth Whitman, „Brewing Beer in the Middle East Is a Tough Business“, *Vice*, viděno 27. července 2022.

¹⁵⁹ Alan George, *Jordan: Living in the Crossfire* (Zed Books, 2005), str.70.

¹⁶⁰ Yazan Karadsheh, *Carakale*, 2016, viděno 27. července 2022.

lidé jen s licenci v určitém místě, ke které se licence váže.¹⁶¹ Jazan riskoval, že kdyby na jeho tajné vaření někdo přišel, hrozilo by mu i vězení. Dnes se Jazanovi podařilo obhájit své pivovarské umění na jordánské scéně a uvažuje o rozšíření prodeje i do USA.

Pokračování dlouholeté tradice pěstování vinné révy a výroby vína, která pochází už od Nabatejců se snaží v zemi propagovat dvě křesťanské rodiny, těmi jsou Ḥaddād a Zūmūt. Po islamské expanzi tato tradice byla zapomenutá a oživení přinesly tyto dvě rodiny v druhé polovině minulého století. Ḥaddād Estates & Vineyards vlastní vinařství Jordan River Wines, které dostalo i mezinárodní ocenění.¹⁶² Víno pěstují na severu země v gubernorátu Mafrāq, kde je úrodnější půda, dostatek podzemní vody a hodně slunečných dní. Rodina Zūmūt vlastní Saint George Winery, jehož název je inspirován kostelem sv. Jiří v Mādabě, nedaleko od města se nachází vinice.¹⁶³ Obě tato vinařství mají stejný cíl, který je představení jordánského vína na mezinárodním trhu.

Podnikání obzvláště v počátcích je náročné a majitelé čelí různým komplikacím. Představím, s čím si museli poradit výše uvedení podnikatelé. Jak pivovarnictví, tak i výroba vína jsou novinkou pro moderní Jordánsko, je těžké shánět potřebné náčiní a jejich dodavatele. Překážka je absence „know-how”,¹⁶⁴ kterou tito průkopníci museli získat v zahraničí nebo přivést znalce do země, kteří pomohli s vybudováním potřebných záležitostí. Alkohol je nepřijatelné stigma pro většinovou muslimskou společnost. Jazan uvedl, že dělníci odcházeli ze stavby se slovy *ḥarām*, protože zjistili, že se zde bude vařit pivo.¹⁶⁵ Další překážka je stát, sice prodej alkoholu je legální, spotřební daň z něj je velmi vysoká (16%)¹⁶⁶ a zvětšuje se stejně rychle jako poplatky za vodu a elektřinu. Tato daň by měla odradit člověka od nákupu alkoholu, avšak výroba produktů se každým rokem zvedla jak v pivovaru Carakale, tak i u vinařství Jordan River Winery.

---

¹⁶¹ „Ta’līmāt tarchīš maḥallāt baj’ al-mašrūbāt ar-rūḥīja bi-l-qārūra wa ’usus tarchīšihā li-sanat 2010 wa ta’dīlātuhā”, článek č.2.

¹⁶² „In Jordan, a Wine Industry Takes Root”, *Washington Post*, viděno 27. července 2022.

¹⁶³ „History – Saint George”, viděno 27. července 2022.

¹⁶⁴ „Jordan’s craft brewery brings beer back to its birthplace”, viděno 28. července 2022.

¹⁶⁵ „A Beer Pioneer Launches Jordan’s First Microbrewery”, *Los Angeles Times*, 5. května 2014.

¹⁶⁶ „At-t’arīfat al-džumrukīja al-mutakāmila”, viděno 28. července 2022.

Na příkladu těchto tří úspěšných čistě Jordánských, čistě křesťanských projektů jsem se snažila poukázat na výhodu, možná až privilegium, kterému se mohou těšit jen nemuslimští obyvatelé Jordánska. Získání licence, prodej alkoholických výrobků je pro muslimy společensky nepřijatelný, i když se najdou ti, co alkohol používají, nenajdeme někoho, kdo by vlastnil prodejnu s alkoholickými produkty. Investovat do pivovaru či vinařství není levná záležitost, dovolí si to jen zabezpečené rodiny, na druhou stranu, protože mají malou místní konkurenci, mají obrovský zisk, který přispívá k budoucí finanční stabilitě.

4.5. Důvody k nespokojenosti

Jak již bylo avizováno v úvodu této kapitoly, chtěla bych se věnovat identitě a zkušenosti křesťanské menšiny v Jordánsku. V posledních letech je zřetelný pokles v počtu této menšiny, která je způsobená menší porodností v porovnání s muslimskou většinou. Druhý faktor je emigrace z ekonomických důvodů. V této části bych se chtěla blíže na tento faktor zaměřit.

Ekonomická krize se stala hlavním faktorem v emigraci křesťanské komunity, která odjíždí za lepšími životními, vzdělávacími a pracovními příležitostmi. I muslimští obyvatelé emigrují nebo se snaží přestěhovat, avšak většina populace na to nedosáhne z důvodu nedostatku financí. Jak jsem popisovala napříč prací, křesťané mají vysoké pozice, vlastní majetek, který je zabezpečí, aby se odstěhovali nebo poslali děti za studiem do zahraničí.

Časté znepokojení církevních vůdců na Blízkém východě je, že emigrace oslabuje již tak křehkou přítomnost křesťanství na Blízkém východě.¹⁶⁷ Argumentují, že se migrace by měla zastavit, aby se zachránilo monoteistické náboženství, které se zde zrodilo. Lidi, kteří migrují, představují

---

¹⁶⁷ Schouten, Lucy, „Why Church Leaders Discourage Christians from Leaving Jordan: An Anti-Emigration Perspective“, *Exchange* 49, č. 3–4 (9. listopad 2020): 339–57, str.343.

místní rodiny, někdy i celé kmeny,¹⁶⁸ které křesťanství zde rozvíjeli a udržovali, čímž ohrožují jejich existenci a budoucnost prosperity křesťanství v regionu. Někteří církevní hodnostáři zastávají názor, že ekonomické a politické problémy Blízkého východu jsou méně nebezpečné než potenciální ztráta křesťanského dědictví.¹⁶⁹ Ve společnosti je rozkol mezi církevními hodnostáři, kteří se snaží udržet křesťanství a mezi obyvateli, které chtějí emigrovat za lepšími podmínkami.

4.5.1. Rodinné právo smíšených sňatků

Jordánská vláda je tolerantní ke křesťanské menšině v právní rovině. Avšak existuje několik aspektů, které tíží křesťanskou komunitu a představují mezery v rovnosti. Tyto aspekty jsou mezináboženské sňatky, dědictví a dědění statusu občana pouze po otcově linii. Jsou to zásadní důvody pro nespokojenost a pocit diskriminace, které přispívají k emigraci křesťanů ze země.

Konverze z islámu ke křesťanství je dle práva šari‘ a nelegální, zatímco obrácená konverze je přístupná.¹⁷⁰ V případě mezikonfesionálních manželství jsou určitá omezení hlavně pro ženy. Mezináboženské sňatky jsou možné pouze v jednom směru, muslim smí být sezdán s nemuslimskou ženou z kategorie “Lidu knihy” (*‘ahl al-kitāb*)¹⁷¹ – tj. s křesťankou či židovkou. Muslimská žena však smí vstoupit do platného manželství pouze s muslimem.¹⁷² Tato situace vytváří napětí ve společnosti, kdy v případě smíšeného sňatku křesťanské ženy se ocitají pod tlakem, aby přijaly víru manžela. Motivace ke konverzi plyne i z praktických důvodů jako jsou opatrovnictví a dědictví ze strany matky pro děti.¹⁷³ Existují smíšené páry, pro které konverze je nepřijatelná z důvodů ublížení své rodině a takové páry končí nenaplněnou láskou a manželstvím s někým jiným ze své konfese.¹⁷⁴ V této situaci

---

¹⁶⁸ „Al-kanā‘is tubdī tachawwufahā min tazājud hidžra al-masīḥījīn min al-‘Urdunn“, Amman Net, viděno 28. července 2022.

¹⁶⁹ Schouten, Lucy, „Why Church Leaders Discourage Christians from Leaving Jordan“, str.347.

¹⁷⁰ Chatelard, Géraldine, „The Constitution of Christian Communal Boundaries and Spheres in Jordan“, str.481

¹⁷¹ Zákon o osobním statusu, článek č.28, A.

¹⁷² Tamtéž, článek č.28, B.

¹⁷³ Chatelard, Géraldine, „The Constitution of Christian Communal Boundaries and Spheres in Jordan“, str.481

¹⁷⁴ Adely, Fida. “A Different Kind of Love: Compatibility (Insijam) and Marriage in Jordan.” *The Arab Studies Journal* 24, no. 2 (2016): 102–27, str.112.

je přítomný silný tlak společenských norem na udržení si svého rodu. V případě manželství mezi denominacemi, které nemají náboženský soud náležící k jejich konfesí, spadají pod civilní soud.¹⁷⁵

Děti narozené do smíšeného páru muslima a křesťanky automaticky se stávají muslimy, tedy se zastaví linie křesťanství ze strany matky. V případě rozvodu opatrovnictví dle Byzantského rodinného práva dítě ve věku do 7 let zůstane s matkou a poté opatrovnictví přejde na stranu otce.¹⁷⁶ Dle islámského rodinného práva dítě do 15 let je v opatrovnictví matky a poté se může rozhodnout, zda chce být v péči matky či otce.¹⁷⁷ V praxi nejčastěji dítě je v opatrovnictví otce, jelikož se většinou jedná o osobu, která zajišťuje finanční stabilitu v rodině.

Uvedu příběh jedné křesťanské rodiny, o kterém jsem se dozvěděla v konverzaci s Línou Ḥidžāzīn. Zmínila případ jedné ženy ze své církve (katolická), která byla v manželství taktéž s křesťanem a měli děti, které také byly křesťané. Manžel se rozhodnul konvertovat k islámu, a protože jejich dětem bylo méně než 18 let, automaticky by se také stali muslimy. Tato žena tomu chtěla zabránit, proto požádala církev o pomoc, která tajně pomáhá ženám, které se ocitly v takové situaci, utéct do Itálie společně s dětmi, aby se nepřerušila linie křesťanství v rodině.¹⁷⁸

4.5.2. Dědictví

Dědictví je jediná položka rodinného práva, která spadá pod islámskou jurisprudenci, tzn. že dědictví je rozděleno dle islámského práva šarī'a, kde je přesně určeno, kdo a co zdědí. To nevyhovuje křesťanské menšině, cítí se v tomto ohledu diskriminovaná a požaduje změnu v této oblasti.

---

¹⁷⁵ Zákon rady křesťanských denominací, článek 9, B.

¹⁷⁶ Engelcke, Dörthe, „Between Church and State: The Challenges of Reforming the Church Courts and Family Law in the Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem“, *International Journal of Middle East Studies* 54, č. 2 (květen 2022): 282–301, str.289.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Lína Ḥidžāzīn, Ammán, 10.02.2022.

Zákon o osobním statusu (*qānūn al-`aḥwāl aš-šaḥṣīja*) v článku č. 281 definuje, že dědictví nepřipadá jedinci jiné víry,¹⁷⁹ tedy nemuslimové nemají právo dědit. Žena křesťanka se ocitá v situaci, kdy nemůže dědit v případě smrti manžela či jejich dětí z důvodů její víry.¹⁸⁰ Tento zákon brání přesunu dědictví od muslimů k nemuslimům, ale dává možnost dědit muslimům od nemuslimů.¹⁸¹ Manželská smlouva v smíšeném manželství už v počátcích předznamenává nemožnost dědictví nejen pro ženu, ale i pro jejich děti z majetku ženy.¹⁸² Tato komplikovaná situace může být jedním z důvodů pro menší počet mezináboženských sňatků ve společnosti. Tento zákon je obecně zastaralý a diskriminuje nejen nemuslimské občany, ale ženy obecně nehledě na víru.

4.5.3. Moje matka je Jordánka

To, co spojuje muslimy a křesťany v Jordánsku, jsou problémy, kterým čelí společně. Na začátku této části jsem popsala identitu Jordánců, avšak nezmínila jsem, jak se předává národnost. Občanství se předává pouze po otcově linii, dítě narozené jordánské matce a nejordánskému otcovi není občanem.¹⁸³ Takovým dětem se říká „dětí jordánských matek“ (*`abnā` al-`urdunnījāt*), a uvádí se, že se jedná až o 355 tisíc jedinců.¹⁸⁴ Tato situace znamená, že dítě je vnímáno jako cizinec, důsledkem čehož je, že ztrácí nárok na trvalé právo žít a pracovat v zemi, omezuje možnost vlastnění majetku, přístup k vládou financované zdravotní péče a možnost vyššího vzdělání.¹⁸⁵ *`Abnā` al-`urdunnījāt* získávají občanství otce, avšak v případě, kdy se jedná o manžela Palestince, který je bez státní příslušnosti, tak i dítě má stejný status.¹⁸⁶ To mnohonásobně ztěžuje život rodině, co se týká zabezpečení vzdělání pro dítě a získání jordánského občanství.

---

¹⁷⁹ Zákon o osobním statusu, článek č. 281, B.

¹⁸⁰ Alazzeḥ, Muhannad, „Women’s Right to Inheritance in Jordanian Law: Requirements and Prospects of Change“ (Arab Center for Research & Policy Studies, 2017), str.19.

¹⁸¹ Zákon o osobním statusu, článek č.281, C

¹⁸² Alazzeḥ, Muhannad, „Women’s Right to Inheritance in Jordanian Law“, str.20.

¹⁸³ „I Just Want Him to Live Like Other Jordanians“, Human Rights Watch, viděno 31. července 2022.

¹⁸⁴ „Jordan – Mothers Married to Foreign Husbands Still Cannot Pass on Jordan Citizenship Rights to Their Children“, viděno 31. července 2022.

¹⁸⁵ „I Just Want Him to Live Like Other Jordanians“.

¹⁸⁶ „Jordan – Mothers Married to Foreign Husbands Still Cannot Pass on Jordan Citizenship Rights to Their Children“.

Protesty a kampaň “*Moje matka je Jordánka a já mám nárok na její národnost*” dosáhly pokroku, když byly po letech uslyšeny parlamentem. V roce 2014 prošlo legislativou zavedení speciálních průkazu pro *ʿabnāʿ al-ʿurdunnijāt*, které poskytuje přístup k základním aspektům života, jako zaměstnání, veřejné vzdělání, zdravotní péče, řidičský průkaz, vlastnění majetku a investice.¹⁸⁷ Tato na první pohled pozitivní změna v praxi znamená zdoluhavý byrokratický proces, který je pro některé rodiny těžce dosažitelný, například v zajištění všech potřebných dokumentů k splnění požadavků.¹⁸⁸ K roku 2018 bylo vydáno přibližně 72 tisíc takových průkazů, což je jen 20% ze všech takovýchto dětí.¹⁸⁹ V roce 2018 negativní nálada se vrátila zpět do podoby protestů a nespokojenosti, jelikož speciální průkazy jsou nepoužitelné, protože nejsou uznávané v mnohá vládních institucích.¹⁹⁰ Některé rodiny uvažují o přesídlení z Jordánska, ale naráží na překážku v případě, kdy nevlastní speciální průkaz a zahraniční pas. Řešením pro dívky bez státního občanství je sňatek s jordánským mužem, čímž nabydou občanství.¹⁹¹ Chlapci jsou odsouzeni k doživotnímu statusu *dítěte jordánské matky*.

Tato genderová diskriminace způsobila trhliny ve společnosti, kdy část obyvatel nedosáhne na základní služby jako je pracovní povolení, vzdělání a zdravotní služby pouze z důvodu, že nevlastní občanský průkaz. Jedná se o rodiny, které žijí pod Hášimovskou korunou po několik dekad, přispívají do jordánské ekonomiky, pracují, platí daně, avšak jejich děti nejsou součástí království.¹⁹² Tomuto problémů čelí jordánské ženy bez rozdílů jejich víry.

---

¹⁸⁷ Kowalska, Beata, „The Dream of Citizenship. Mixed Marriages in Jordan: Challenges, Obstacles and Struggles”, b.r., 17, str.196.

¹⁸⁸ „I Just Want Him to Live Like Other Jordanians”.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Kowalska, Beata, „The Dream of Citizenship”, str.197.

¹⁹¹ „Jordan – Mothers Married to Foreign Husbands Still Cannot Pass on Jordan Citizenship Rights to Their Children”.

¹⁹² „I Just Want Him to Live Like Other Jordanians”.

Závěr

Křesťanství v Jordánsku sahá až do 1. století našeho letopočtu a je stále přítomné i v současnosti. Arabské kmeny, muslimské a křesťanské, na území dnešního Jordánska žily bok po boku po dlouhá století s tím, že společné interakce se odvíjely na základě mezikmenové spolupráce a lokální kmenové politiky. Tato tradice je neustále přítomná v jordánské společnosti, a to i přesto, že se modernizovala, původ hraje významnou roli, například při využívání protekce na úradech. Křesťanské misie přispěli k prosperitě země, které zde zakládaly vzdělávací a zdravotnická zařízení. Se vznikem Emirátu Zajordánsko bylo uděleno křesťanské menšině občanství, protože představovala neoddělitelnou část společnosti. Vznik moderního království více upevnil vztah mezi muslimy a křesťany tím, že poskytl přední pozice v administrativě křesťanům.

Křesťané v Jordánsku dnes tvoří pouhých 2,1% z celé populace, což je okolo 231.000 členů menšinové komunity. Jejich malý počet však není překážkou k jejich viditelnosti v dobrém slova smyslu. Zastávají vysoké pozice ve státní správě i v soukromém sektoru, jsou zcela integrovanými členy jordánské společnosti. Křesťanská komunita má své reprezentanty v Poslanecké sněmovně a Senátu. Pokud bychom chtěli definovat, jak jsou vnímáni křesťané v Ammánu jakožto městu, kde jich v současnosti žije největší počet, tak nejsou vnímáni jako menšina, nýbrž jako občané, kolegové a sousedí.

Jordánští křesťané všech denominací mohou svobodně vyznávat svoji víru, konat bohoslužby, stavět kostely a vzdělávat se na soukromých školách o křesťanství. Tato skutečnost svědčí o rovnosti mezi náboženskými komunitami v otázce svobody vyznání víry. Církev s velkým zastoupením členů, tj. Řecká pravoslavní církev a Katolická církev mají vlastní náboženské soudy, v kterých mohou členům svých komunit poskytnout právní jednání ve věcech rodinného práva, kromě dědictví, které spadá pod civilní soud na základě islámského práva.

V průběhu práce jsem prokázala, že rovnost mezi oběma komunitami je sporná, existují trhliny, kdy křesťané se cítí být diskriminováni. Patří sem hlavně oblast dědictví, které je omezené

islámským právem. Na druhou stranu stát vychází vstřícně vzhledem k menšině v ohledu školství, že nemusí navštěvovat výuku islámu a jako náhradu mají výuku o křesťanství. Také mají obrovské privilegium v obchodu s alkoholem, jelikož jenom nemuslimové mají možnost ze společenského a právního hlediska na konzumaci a prodeji opojných lihovin. Tím se otevřel prostor k vytvoření monopolu nad prodejem alkoholu, který nalézá odbyt v oblasti turismu, u místní křesťanské komunity a případně také u muslimů, kteří alkohol požívají.

Angažovanost královské rodiny v mezináboženském dialogu na mezinárodní úrovni se projevuje i na domácí scéně v podobě založení dvou nevládních organizací *al-m'ahad al-malakī li-dirāsāt ad-dīnīja* a *mu'ssasat 'āl al-bajt al-malakīja li-l-fikr al-'islāmī*, které se tomuto tématu věnují. Je zřetelné, že rodina Hášimovců uvažuje o křesťanech jako o součásti společnosti a nevyklučuje je. Křesťanská komunita je podporována a jejich práva jsou stále rozšiřována, stát stanovil volno pro všechny obyvatelé na Vánoce (dle gregoriánského kalendáře 25.12) a křesťané si smějí vzít volno o Velikonočních svátcích (dle juliánského kalendáře). Před šesti lety došlo k odstranění kolony "náboženství" z občanského průkazu, čímž se smazala neviditelná linie rozdělení společnosti na dva "tábory". Zdá se, že královská rodina se snaží propojit tyto komunity na základě občanství a příslušnosti ke stejné zemi.

Jordánska společnost rozdělená na dvě náboženské komunity se jeví být ve stavu pokojného soužití. Vesměs jordánský stát je velmi tolerantní k představitelům křesťanské komunity, poskytuje jim práva a ochranu. Určitá nepřítelství se projevuje pouze v menších městech a vesnicích, kde je společnost konzervativnější a nepřátelštější vůči křesťanské komunitě.

Jordánská identita a národnost jsou komplikovaným proměnlivým tématem. S přílivem uprchlíků v zemi, kterou Géraldine Chatelard nazvala „bezpečným útočištěm pro uprchlíky“, došlo k přehodnocení politiky, kdo je Jordánec a kdo bude Jordánecem. Pokud v roce 1948 s velkým přílivem palestinských uprchlíků byli tito utečenci v zemi vítáni a stali se občany, dnešní politika krále 'Abdallāha II. se přenesla do konceptu *Jordánsko pro Jordánce, Palestina pro Palestince*. Rétorika

královské rodiny již nepovažuje Jordánsko za domov Palestinců.

Jordánské zákony jsou často velmi patriarchálně založeny, což se projevuje v dědění občanství. Jordánska matka nemůže předat svému dítěti jordánskou národnost, což v některých případech končí tím, že dítě je bez státního občanství. Je to určitá snaha zamezit udělování občanství nově přichozím uprchlíkům, kterým byl v zemi poskytnout azyl. Diskriminace jordánských žen, nehledě na konfesí, je velký problém Jordánska, které se snaží na venek působit jako demokratická země.

Sektářské nepokoje a násilné vraždy v okolních zemích vyvolávají pocit strachu v jordánských křesťanech. Z hlediska bezpečnosti se křesťané nejvíce cítili ohroženi, když *Dā'īš* (ISIS) ničilo křesťanská osídlení a památky v Iráku a Sýrii. V té době se křesťané obávali útoků radikálů či příchodu islámských extremistů do Jordánska. Tyto obavy se naplnily v smrti křesťanského žurnalisty Nāhiḍa Ḥattara, který byl zastřelen z důvodů sdílení karikatury, kde je zobrazen Bůh, voják ISIS, ženy a víno. Byl odsouzen společností za zesměšňování a zobrazení Boha a soudem za porušení národní jednoty a soužití mezi národem. Tento případ je jeden z mála, kdy došlo k násilné vraždě, protože sektářské násilné střety v Jordánsku nejsou časté.

Soužití mezi křesťany a muslimy v Jordánsku je pokojné na základě dlouhodobé tradice života na společném území, v důsledku velkého vlivu vládnoucí Hášimovské rodiny, která chrání křesťanskou komunitu, a také díky podílu křesťanů na rozvoji země. Nedostatky života v Jordánsku jsou stejné pro celou populaci, čímž je primárně ekonomická krize a její nestabilita. Jordánsko je unikátní zemi Blízkého východu, kde křesťanská komunita není utlačovaná a podněcovaná, ba naopak je součástí společnosti.

Bibliografie

6.1. Primární zdroje

Qānūn al-‘aḥwāl aš-šaḥṣīja [Zákon o osobním statusu], 2019,

<https://sjd.gov.jo/EchoBusV3.0/SystemAssets/PDFs/AR/AppliedLegislations/a7walsha5seye.pdf>.

Qānūn al-‘uqūbāt [Trestní zákoník], 1960,

<http://www.lob.jo/?v=1.14&url=ar/LegislationDetails?LegislationID:3263,LegislationType:2,isMod:false>.

al-Qānūn al-‘asāsī [Základní zákoník], 1928.

al-Džamārik al-‘urdunnīja [Jordánská celní správa], daně na alkoholické nápoje, 2022,

https://services.customs.gov.jo/JCcits/Search_Cits.aspx?parent=browse

Dā‘irat al-iḥṣā‘āt al-‘amma [Statistický úřad], počet obyvatel k roku 2021,

http://dosweb.dos.gov.jo/DataBank/Population_Estimares/PopulationEstimates.pdf, tabulka 2.1.

Didier Martiny, The Last Prayer - Christians in the Middle East, Dokumentární, b. r., [The Last Prayer - Christians in the Middle East \(Religion Documentary\) - Vidéo Dailymotion](#).

Dustūr al-‘Urdunn [Jordánská ústava], 1952.

Qánún madžālis aṭ-ṭawā‘if ad-dīnīja [Zákon o naboženských soudech], 2014,

<https://jordanianlaw.com/%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%88%D8%A7%D9%86%D9%8A%D9%86/%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-%D9%85%D8%AC%D8%A7%D9%84%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%B7%D9%88%D8%A7%D8%A6%D9%81-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D9%8A%D8%AD%D9%8A%D8%A9/>.

Ta‘līmāt tarchīṣ maḥallāt baj‘ al-mašrūbāt ar-rūḥīja [Licenční pokyny pro prodejny s alkoholem],

2010, [وتعديالتها . تعليمات ترخيص محالت بيع المشروبات الروحية بالقرورة واسس](#).

6.2. Sekundární zdroje

Alazzeh, Muhannad. „Women’s Right to Inheritance in Jordanian Law: Requirements and Prospects of Change". Arab Center for Research & Policy Studies, 2017,

<https://www.jstor.org/stable/resrep12714>.

Bailey, B.J., a J.M. Bailey. Who Are the Christians in the Middle East? Eerdmans Publishing Company, 2003. <https://books.google.cz/books?id=xrGL7o69KBIC>.

Bani Salameh, Mohammed Torki, a Azzam Ali Ananzah. „Constitutional Reforms in Jordan: A Critical Analysis: Constitutional Reforms in Jordan". Digest of Middle East Studies 24, č. 2 (září 2015): 139–60. <https://doi.org/10.1111/dome.12068>.

Bin Talál, El Hassan. „Křesťané v moderním arabském světě". V *Křesťanství v Arabském světě*. Pavel Mervart, 2017.

Bligh, Alexander, a Gadi Hitman. „Composite Nationalism Re-Visited". V *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, editoval P. R. Kumaraswamy. Singapore: Springer Singapore, 2019. <https://doi.org/10.1007/978-981-13-9166-8>.

Castellino, Joshua, a Kathleen A. Cavanaugh. „Non-Muslim Religious Minorities". V *Minority Rights in the Middle East*, First edition. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2013.

Engelcke, Dörthe. „Between Church and State: The Challenges of Reforming the Church Courts and Family Law in the Greek Orthodox Patriarchate of Jerusalem". International Journal of Middle East Studies 54, č. 2 (květen 2022): 282–301. <https://doi.org/10.1017/S0020743822000125>.

Esber, Paul. „Citizenship". V *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, editoval P. R. Kumaraswamy. Singapore: Springer Singapore, 2019. <https://doi.org/10.1007/978-981-13-9166-8>.

Fargues, Phillipe. „The Arab Christians of the Middle East". V *Christian Communities in the Arab Middle East*, editovala Andrea Pacini. Clarendon Press, 1998.

George, Alan. Jordan: Living in the Crossfire. Zed Books, 2005.

Haddad, Mohanna. „„Detribalizing’ and ‚Retribalizing’: the Double Role of Churches Among Christian Arabs in Jordan: a Study in the Anthropology of Religion". The Muslim World 82, č. 1–2 (duben 1992): 67–89. <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.1992.tb03542.x>.

Haddad, Mohanna. „Christian Identity in the Jordanian Arab Culture: A Case Study of Two Communities in North Jordan". *Journal of Muslim Minority Affairs* 20, č. 1 (duben 2000): 137–46. <https://doi.org/10.1080/13602000050008951>.

Chatelard, Géraldine. „The Constitution of Christian Communal Boundaries and Spheres in Jordan". *Journal of Church and State* 52, č. 3 (1. červen 2010): 476–502. <https://doi.org/10.1093/jcs/csq079>.

Kowalska, Beata. „The Dream of Citizenship. Mixed Marriages in Jordan: Challenges, Obstacles and Struggles", b.r., 17.

Maggiolini, Paolo. „Transjordan During the Nineteenth Century: Reconsidering the Relation Between Arab Tribes and Christian Religious Communities: Transjordan During the Nineteenth Century . . ." *Digest of Middle East Studies* 20, č. 1 (březen 2011): 65–83. <https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.2011.00066.x>.

Maggiolini, Paolo, ed. „Christians of the Emirate: The Citizenship Process, Confessionalisation and Minoritisation". V *Minorities and State-Building in the Middle East: The Case of Jordan*. Cham: Springer International Publishing, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-54399-0>.

Maggiolini, Paolo. „Christian Churches and Arab Christians in the Hashemite Kingdom of Jordan: Citizenship, Ecclesiastical Identity and Roles in the Jordanian Political Field". *Archives de Sciences Sociales Des Religions*, č. 171 (1. září 2015): 37–58. <https://doi.org/10.4000/assr.27010>.

Miranda Langley, „Minorities". V *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, ed. P. R. Kumaraswamy (Singapore: Springer Singapore, 2019), <https://doi.org/10.1007/978-981-13-9166-8>.

Ouahes, Idir. „Minoritisation and the State-Societal Balance of Forces in Transjordan (1920–1946): British, Bedouin, Hashemite and Circassian Relations". V *Minorities and State-Building in the Middle East: The Case of Jordan*, editoval Paolo Maggiolini. Cham: Springer International Publishing, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-54399-0>.

Oudat, Mohammed Ali Al, a Ayman Alshboul. „“Jordan First”: Tribalism, Nationalism and Legitimacy of Power in Jordan" 18, č. 1 (2010): 32.

P. R. Kumaraswamy, ed., *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan* (Singapore: Springer Singapore, 2019), <https://doi.org/10.1007/978-981-13-9166-8>.

Papademetriou, George C. „Two Traditions, One Space: Orthodox Christians and Muslims in Dialogue". *Islam and Christian–Muslim Relations* 15, č. 1 (leden 2004): 55–64. <https://doi.org/10.1080/09596410310001631812>.

Raheb, Mitri, a Mark A. Lamport. „Israel, Palestine and Jordan". V *The Rowman & Littlefield Handbook of Christianity in the Middle East*. Rowman & Littlefield, 2020.

Schouten, Lucy. „Why Church Leaders Discourage Christians from Leaving Jordan: An Anti-Emigration Perspective". *Exchange* 49, č. 3–4 (9. listopad 2020): 339–57.

<https://doi.org/10.1163/1572543X-12341573>.

Šlajerová, Monika. „Církev v Jordánsku". V *Palestinská církev dnes: politická a teologická problematika na pozadí situace církvi v Sýrii, Libanonu a Jordánsku*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.

Wisman, Nanneke. „Christians in Jordan". V *The Palgrave Handbook of the Hashemite Kingdom of Jordan*, editoval P. R. Kumaraswamy. Singapore: Springer Singapore, 2019.

<https://doi.org/10.1007/978-981-13-9166-8>.

6.3. Internetové zdroje

„I Just Want Him to Live Like Other Jordanians", Human Rights Watch, 24. dubna 2018, viděno 31. července 2022. [“I Just Want Him to Live Like Other Jordanians”: Treatment of Non-Citizen Children of Jordanian Mothers | HRW](#).

„A Beer Pioneer Launches Jordan’s First Microbrewery", Los Angeles Times, 5. května 2014, viděno 27. července 2022, [Great Read: A beer pioneer launches Jordan's first microbrewery - Los Angeles Times](#).

„About RIIFS", The Royal Institute for Inter Faith Studies, viděno 13. listopadu 2021, <http://english.riifs.org/en/Home/About-RIIFS>.

„Al-Fuḥaiṣ: ḥadīṭ aš-šawq... ‘īqūnat al-muḥibbīn 10", Al Rai Newspaper, 8. prosince 2015, viděno 17. července 2022, <https://alrai.com/article/749778/أبواب/الفحيص-حديث-الشوق-أيقونة-المحبين>.

„Al-kanā’ is tubdī tachawwufahā min tazājud hidžrat al-masīḥījīn min al-’Urdunn", Amman Net, 21. října 2021, viděno 28. července 2022, [الكنائس تبدي تخوفها من تزايد هجرة المسيحيين من الأردن | موقع عمان نت](#).

„Al-wāqi‘ a al-qānūnī li-l-wudžūd al-masīḥī fi l-’Urdunn", Ad-Dustour, 17. února 2021, viděno 14. prosince 2021, <https://www.addustour.com/articles/1199813?s=843755378778715abc826b1914d8e810>.

„American University of Madaba | Official Site", viděno 4. srpna 2022, [American University of Madaba](#).

„Bethlehem University – Enter to Learn, Leave to Serve", viděno 4. srpna 2022, [Bethlehem University](#).

„Džadwal al-'idžāzāt 2022 fī l-'Urdunn", Mhtwyat, 30. prosince 2021, viděno 14. července 2022, <https://mhtwyat.com/جدول-الاجازات-في-الاردن/>.

„Fuheis Prepares to Welcome Christmas", Jordan Times, 23. prosinec 2021, viděno 3. února 2022, [Fuheis prepares to welcome Christmas | Jordan Times](#).

„Hal judžarrid ,madžlis al-'amn al-qawmī' bi-l-'Urdunn al-ḥukūma min šalaḥjātihā", Arabi21, 6. ledna 2022, viděno 14. července 2022, <https://arabi21.com/story/1409256/-هل-يجر-د-مجلس-الأمن-القومي-بالأردن-الحكومة-من-صلاحياتها>.

„History – Saint George", viděno 27. července 2022, [History – Saint George](#).

„In Jordan, a Wine Industry Takes Root", Washington Post, 8. února 2019, viděno 27. července 2022, [In Jordan, a wine industry takes root - The Washington Post](#).

„Jordan – Mothers Married to Foreign Husbands Still Cannot Pass on Jordan Citizenship Rights to Their Children", 24. března 2022, viděno 31. července 2022, <https://wunrn.com/2022/03/jordan-mothers-married-to-foreign-husbands-still-cannot-pass-on-jordan-citizenship-rights-to-their-children/>.

„Jordan Is Jordan and Palestine Is Palestine, Says King Abdullah", Middle East Monitor (blog), 20. únor 2014, viděno 31. července 2022, [Jordan is Jordan and Palestine is Palestine, says King Abdullah](#).

„Jordan Tour: A Christian Town", The Christian Century, 24. září 2019, viděno 3. února 2022, [Jordan tour: A Christian town](#).

„Jordan", v The World Factbook, Central Intelligence Agency, 5. července 2022, viděno 14. července 2022, [Jordan - The World Factbook](#).

„King Abdullah II Celebrates Christmas Ceremony with the Head of Churches of the Holy Land", Latin Patriarchate of Jerusalem, 19. prosince 2018, viděno 27. července 2022, [King Abdullah II celebrates Christmas ceremony with the Head of Churches of the Holy Land](#).

„King extends best wishes to Christians on occasion of Christmas | King Abdullah II Official Website", 21. prosince 2021, viděno 14. července 2022, <https://kingabdullah.jo/en/news/king-extends-best-wishes-christians-occasion-christmas>.

„King, Crown Prince Offer Best Wishes to Christians on Christmas, New Year", Text, HRH Crown Prince Al-Hussein bin Abdullah II, 18. leden 2015, viděno 14. července 2022, [King, Crown Prince offer best wishes to Christians on Christmas, New Year](#).

„Limāda šaṭaba al-ʿUrdunn chānat ad-dijāna min al-hūwīja al-madanīja?", Al-Bawaba, 3.července 2016, viděno 24. červenec 2022, [لماذا شطب الأردن خانة الديانة من الهوية المدنية؟ | البوابة](#).

„Madāris al-baṭrīkīja al-lātīnīja: madrasat lātīn as-Salt 1869", 9. prosince 2013, viděno 24. března 2022, [مدرسة لاتين السلط 1869م](#).

„Masīḥīja ʿurdunnīja: al-ġarb lā ya ʿarif al-muslim kamā n ʿarifuhu naḥnu", Irfaasawtak, 26. března 2016, viděno 27. července 2022, [Irfaasawtak | مسيحية أردنية: الغرب لا يعرف المسلم كما نعرفه نحن](#).

„Muslim – Christian Dialogue", The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, viděno 27. července 2022, [Muslim – Christian Dialogue | The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought](#).

„New Regulations for Liquor Store-Licensing in Jordan", 3. listopadu 2018, viděno 21. července 2022, [New regulations for liquor store-licensing in Jordan](#).

„Nizām džadīd jaštariṭ tarchīš maḥalāt al-mašrūbāt ar-rūḥīja", Roya News, 2. listopadu 2018, viděno 27. července 2022, <https://royanews.tv/news/167609>.

„Paolo Maggolini", ISPI, 5. září 2014, viděno 4. srpna 2022, <https://www.ispionline.it/en/bio/paolo-maggolini>.

„Qitāʿ at-taʿlīm", miʿawījat ad-dawla al-ʿurdunnīja, viděno 28. března 2022, [قطاع التعليم - منويه الدولة الأردنية](#).

„Ruʿasāʾ 12 kanīsa fī l-ʿUrdunn: hunāka tamjīz dīnī jumāras ʿalajnā", Ammon news, 4. září 2013, viděno 19. července 2022, [رؤساء 12 كنيسة في الأردن: هناك تمييز ديني يمارس علينا | شرق وغرب](#).

„The Amman Message", Amman Message, viděno 13. listopadu 2021, [The Amman Message](#).

Agenzia Fides. „150 years of ‚mission´ of Catholic schools in Jordan", 8. října 2019, viděno 28. března 2022. [150 years of "mission" of Catholic schools in Jordan - Agenzia Fides](#).

Al Naimat, Tareq. „Constitutional Amendments in Jordan". Carnegie Endowment for International Peace, 1. března 2022, viděno 14. července 2022. [Constitutional Amendments in Jordan - Carnegie Endowment for International Peace](#).

AsiaNews.it, „American University of Madaba, First Catholic University in Jordan, Inaugurated", 6. ledna 2013, viděno 24. července 2022, [American University of Madaba, first Catholic university in Jordan, inaugurated](#).

Elizabeth Whitman, „Brewing Beer in the Middle East Is a Tough Business", Vice (blog), 10. září 2014, viděno 27. července 2022, [Brewing Beer in the Middle East Is a Tough Business](#).

Géraldine Chatelard, „Jordan: A Refugee Haven", migrationpolicy.org, 31. srpna 2010, viděno 11. dubna 2022, [Article: Jordan: A Refugee Haven | migrationpolicy.org](#).

Jayson Casper, „What Jordan's Evangelicals Think of Templeton Winner King Abdullah's Interfaith Acclaim", Christianity Today, 1. července 2018, viděno 19. července 2022, [What Jordan's Evangelicals Think of Templeton Winner King Abdullah's Interfaith Acclaim | News & Reporting | Christianity Today](#).

Jordan News. „Jordan Is a Model of Coexistence", 15. prosinec 2021, viděno 4. srpna 2018, [Jordan is a model of coexistence — Fayez...](#)

Justin Vela, „Jordan: The Safe Haven for Christians Fleeing ISIL", The National, 14. února 2015, 19. července 2022, [Jordan: The safe haven for Christians fleeing ISIL](#).

Peter Beaumont, „Jordanian Writer Shot Dead as He Arrives at Trial for Insulting Islam", The Guardian, 25. září 2016, viděno 1. srpna 2022, [Jordanian writer shot dead as he arrives at trial for insulting Islam | Jordan | The Guardian](#).

Suha Ma'ayeh Foreign Correspondent, „Hundreds Gather for Funeral of Murdered Jordanian Writer", The National, 29. září 2016, viděno 1. srpna 2022, [Hundreds gather for funeral of murdered Jordanian writer](#).

United Nations High Commissioner for Refugees, „Jordan: Situation and Treatment of Christians; State Protection and Support Services", Refworld, 4. srpna 2015, viděno 11. dubna 2022, [Jordan: Situation and treatment of Christians; state protection and support services available \(2013-July 2015\)](#).

Yazan Karadsheh, Carakale, 2016, viděno 27. července 2022, [Carakale](#).

Zaheer Hawari, „al-masīḥiyyūn al-'urdunnīyūn... ar-ri'āja ar-rūḥīja wa-z-zamanīja lā takfī", The New Arab, 3. října 2018, viděno 14. července 2022, [المسيحيون الأردنيون... الرعاية الروحية والزمنية لا تكفي \(8/ 8\)](#).

6.4. Rozhovory

'Ašraf a Līna Ḥidžāzīn, Ammán 10.02.2022.

Bāsil Sahāwne, Ammán, 09.02.2022.

Jazan D. Ḥaddādīn, Ammán, 10.02.2022.

Nāšir Kawār, Ammán, 11.02.2022.